Тувинская
республиканская
БИБЛИОТЕКА
им. А. С. Пушкина

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 218 (12918 | 1985 чылдың сентябрь 20, пятница | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 көпеек

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНДЕ

«АРАГАЛААШКЫННЫ БОЛГАШ АЛКОГОЛИЗМНИ УЗУТКААР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ХЕМЧЕГЛЕР ДУГАЙЫНДА» СЭКП ТК-НЫҢ ДОКТААЛЫНЫҢ КҮҮСЕТТИНИП ТУРАРЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА АЙТЫРЫГНЫ СЭКП ТӨП КОМИТЕДИ ЧУГААЛАЖЫП КӨРГЕН.

Арагалаар чорукту болгаш алкоголизмни көгүн үзе узуткаарыынче дартияның угланыышкынын совет кижилер бүрүн чүүлдүгүнүп, деткээнин бо айтырыг талазы-биле хүлээп алган доктаалда демдеглээн. Партия, профэвилел, комсомол организацияларыынга, күш-ажылчы коллективтерге, чоннуң чурттап турар черлерининге болгаш хуралдар, кеҗээге чыылдырган хуралдар, а ол ышкаш партия болгаш совет органнарга хамаатыларның чоруткан хөй санныг чагаалары бо дугайын бүүреллиг херечилеп турар. Арагалаар чорукту болгаш алкоголизмни узуткаарыынче угланган организастыг, экономиктиг, административтиг хоойлу-дүрүм болгаш кижизидилгелиг хөй хемчеглерни боттандырар талазы-биле улуг ажылды төпте болгаш чер-черде чорудуп турар. Ол хемчеглерни боттандырарынга күш-ажылчы коллективтер, коммунистер, хөй-ниити, хөрөөженнер, хоочуннар идепкейлиг киржип турар. Арагалаар чорукка болгаш алкоголизмге удур демиселче угландыр ап чорудуп турар хемчеглер ниитилелге, күш-ажылчы коллективтерге болгаш өг-бүдүлерге мөзү-шынар байдалды экижидиринге, сагылга-чурумну болгаш организастыг чорукту, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиринге таарымчалыг салдарны чедирип турар. Бо бүгүнү ажылчы чоннар бедин-биле үнелеп турар.

Социал талазы-биле айыылдыг ол чорукту узуткаар талазы-биле партияның күжеиишкиннеринге хамаарыштыр бистиң ниитилеливистиң чангыс-даа кежигүнү тоомча чок болбаан, айыттынган хемчеглерни боттандырар дээш демисел бүгү чер болганда улам-на күштелип турар. Арагалаар чорукту болдуруп турарларга, хамыктың мурнунда коммунистерге, удуртукчу ажылдакчыларга шыңгыы негелдени салып, партиядан үндүреринге болгаш ажылдан дүжүреринге чедир хемчээн ап турар. Амыдырал-чуртталгага арага ишпес чорукту бадыткаарынга комсомол, совет аныяктар идепкейлиг киржип турар.

Алкоголизмге удур пропаганда ылангыя парлалгага, радио болгаш телевидение дамчыштыр сөөлгү үеде илдец-не күштелген болгаш улам-на шиитпирлиг болуп турар. Ол пропагандага бөдүүн ажыл-ишчилер, партия болгаш совет ажылдакчылар, идеологтуг актив, эртемденнер киржип турар. Алкоголизмге удур массалыг шимчээшкинни калбартырынга идиг бээр соруулгалыг арага ишпес чорук дээш Бүгү-эвилелдиң эки тура ниитилели тургустунган, «Трезвость и культура» деп журналды парлаары-биле белеткеп турар. Арагалаар чорукту болдуруп турар кижилерге салдар чедирер хемчеглериниң дээштиин бедидер сорулгалыг эргежок чугула өскертилгелерни болгаш немелделерни бүгү-эвилел болгаш республика хоойлужудулгазынга киирип турар.

Алкоголизмге удур чорудуп турар демисел бараан саарылгазының тургузуун экижидиринге чедирип турар. Вино-водка кылыгларын садарын кызырганы-биле чергелештир аъш-чемниң эргежок чугула продуктулары болгаш чоннуң өске-даа хереглел барааннары хөйү-биле саттынып турар апарган. Эзиртпес суксуннарны болгаш соктарны бүдүрери элээн кевүдээн. Калбак хереглелдиг барааннарын бүдүрерин кевүдедир болгаш ачы-дуза чедирилгелерин калбартыр талазы-биле немелде хемчеглерни министерстволар болгаш ведомстволар, чер-чер органнары боттандырып турар. Садыгның утка-шынарында чаа чүүлдер тыптын келген. Садыглаарының болгаш чонга ачы-дуза чедиреринин хевирлери болгаш методтары хөй черлерде эки талазынче чаартыынган. Ниитиниң чемненилгезинин бүдүрүлгелеринде бодунуң продукциязын бүдүрүп үндүрери, ямы-бүрү кулинар болгаш кондитер ылыгларны, мороженоени сайгарары кевүдээн. Арага аймаан садарын чурумчудар талазы-биле ажылды партия, совет болгаш ажыл-агый органнары чер-черде чорудуп турар. Бүдүрүлге болгаш өөредилге черлериниң, бичии уруглар болгаш эмнелге албан черлериниң чоогунда магазиннерге, ажылчы чоннарның дыштанылга черлеринге, транспорттуң бүгү хевирлерининге арага аймаан садарын сокстаткан. Арага аймаан болгаш боттары кылган араганы чиижеҗ өзу-биле садыглаарынга удур демисел хары үгда күштелген. Боттары арага кылыр хөй аппараттарны хавырган, олариың хөй нуруузун эки тура-биле дужааган.

Арагалаашкын-биле холбашкан хоойлу-дүрүм үрээр чоруктарның, хулиганнаашкынның болгаш өске-даа кем-буруулуг үүлгедиишкиннериң саны тодаргай-ла кызыылган. Орукка транспорттуң озал-ондактарының, бүдүрүлгеге ямы-бүрү үрээшкиннериң саны эвээжээн. Хоорайларда болгаш чурттакчылыг суурларда корум-чурум быжыккан. Ажылчы чоннарның хөй-ниитичи идеекейи өскен, оларның хостуг үези уламна утка-шынарлыг апарган.

Оон-биле кады арага ишпес чорук дээш демисел бодунуң оруунуң эгезинде чоруп турар, ол демисел үзүктел чок болгаш чайгылыш чок калбарар ужурлуг деп, СЭКП ТК санап турар. Партия ол чугула сорулгадан аткаарлавас болгаш ону чедиишкиниг шиитпирлээри-биле бүгү чүүлдерни кылыр. Ам безин эки түңнелдерни берип турар компромисс чок болгаш шиитпирлиг хемчеглер оожургаарынга кандыг-даа үндезинни бербейн турар. Эки чорудулгалар-биле кады тодаргай четпестер база бар дээрзин эскербейн барып болбас. Ап чорудуп турар хемчеглерни совет хамаатыларның улуг хөй кезии деткип турар үеде эзиртир суксуннарга сундулугларның иштинден чурттакчы чоннуң чамдык кезээ кошкаш болу бээрин манап, арагалаашкынга удур угланган хемчеглерге таарымчалыг турарын илередип турар. Ындыг хөннер хөй миллион совет кижилериниң деткимчезин албас дээрзинге СЭКП ТК бүзүреп турар.

СЭКП ТК-же ажылчы чоннар чагаа бижип, амыдыралды болгаш чуртталганы кадыкшыдары дээш эгелээн демисел улам-на улуг хемчээлдиг болгаш тодаргай болурунга идегелин илередип турарлар. Чамдык черлерде арагалаашкын-биле болгаш алкоголизм-биле демисел тур шынарлыг болуп, анда калбак активти, чамдык күш-ажылчы коллективтерни киириштирбейн турары дээш чер-чер органнарын шүгүмүлеп турарлар.

Чамдык партия организациялары, удуртукчу кадрлар арагалаашкынны болгаш алкоголизмни узуткаарының политиктиг болгаш социал канчаар-даа аажок улуг ужур-дузазын ам-даа чедир билип албааннар. Хөй черлерде чорудуп турар ажыл хоралыг чоруктуң тодаргай эдилекчилеринге — арагачыларга, араганы боттары кылыларга, чиижеҗ садыкчыларга удур четпес угланган, чамдык таварылгаларда ол үгле административтиг шинчилиг хемчеглер-биле кызыгаарланып турар. Хөй-ниитиниң, кижизидикчи ажылдың салдар чедирер аргаларын кошкак ажылган турар. Күрүне, ажыл-агый органнарының болгаш хөй-ниити организацияларының ажыл-чорудулгазында хөй таварылгаларда чогуур идепкейлиг чорук, эчис сорулгалыы болгаш дүүштүрүлге четпейн турар.

«Арагалаашкынны болгаш алкоголизмни узуткаар талазы-биле хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалының күүселдезиниң чоруп турарын ханызы-биле анализтээрин, ол угланыышкында көстүп келген эки угланыышкынларны быжыглаарынче угланган ажылды күштелдиреринге, бар четпестерни чок кылырын СЭКП ТК эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТК-ларынга, партия крайкомнарынга, обкомнарынга, хооркомнарынга, партия эге организацияларынга дааскан. Ол айтырыгларга кандыг-даа аткаарлаашкыннар болгаш күжеиишкиннериң сулараашкыны болбас, боттандырып чорудуп турар ажылды совет кижи бүрүзүнүң болгаш ниитизи-биле ниитилелдиң эрге-ажыктарынга чорудуп турар дээрзин кижилер эскерип база ханызы-биле билип алыр кылдыр чер болганга ажыл-херекти ынчаар тургузары эргежок чугула. Арага ишпес чорукту бистиң амыдыралывыстың иегелдези кылдыр тургузары — эң чугула ниити партийжи, ниити күрүнеий сорулгазы, ынчангаш ол быжыы-биле база хажыш чокка шиитпирлеттинер ужурлуг.

Партия комитеттери, партия эге организациялары арага ижиптер коммунистерни чымчак көрүп турарының фактыларын шиитпирлии-биле чок кылыр, арагалаашкын-биле болгаш алкоголизм-биле шиитпирлиг демиселдиң организакчылары болуур ужурлуг. Ол херекте партия кежигүннери үлегер-чижээн көргүзер ужурлуг. Эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТК-ларының чанында, партия крайкомнарының, обкомнарының, хооркомнарының болгаш райкомнарының чанында партия комиссияларының харыысалгазын кедүрерин эргежок чугула деп көрген, кадрларны дешпидип турар үеде оларның мөзү-шынар шинчизин долузу-биле өөренип көрүп, бүгү кадр ажылдарынга, партияның отчёт-соңгулдалыг хуралдарынга болгаш конференцияларынга амыдырал-чуртталгага арага ишпес чоруктуң бадыткан турузарының айтырыгларын бүгү талалыг чугаалажып көрүп доктаамал удуртулга болдурар херек.

Организакчы, кижизидикчи бүгү-ле ажылга арагалаашкынга удур демиселдиң чедиишкиниг болуру күш-ажылчы коллективтерде ажыл-херектериң, сагылга-чурумнуг болгаш корум-чурумнуг болур чоруктан дорт хамааржыр дип чүвени барымдаалап көрү эргежок чугула. Арагалаашкынның ужурундан кандыгдаа чурум үрээшкиннеринге болгаш хажыдыышкыннарга эптеш чок чоруктуң байдалын турузарынга оларның ролюн моон-даа соңгаар ёзулуг кедүрери, бо херекте профэвилелдер организацияларының идепкейин болгаш удуртукчуларның база специалистериң хууда харыысалгазын бедидери чугула. Бүдүрүлге черинге кандыг-даа арага ижер чоруктары, ажылга элээр эвес байдалдыг көстүп келириниң фактыларын соңгаарладыышкын чокка, бүрүүбиле шуут чок кылыры эргежок чугула.

Өг-бүле, суур, чурттакчылыг чер болгаш хоорай бүрүү амыдыралдың арага ишпес хевири дээш демисежир кылдыр, ажылды ынчаар чорудар херек. Бо бүгү ниитизи-биле чуртта байдалды үндезини-биле өскертир арганы бээр.

Комсомол, чурттуң бүгү аныяктары арагалаашкынбиле демиселче улам-на улуг күш болгаш шиитпирлии-биле кедүрүп үнер дээрзинге СЭКП ТК идегеп турар. Арагалаашкын-биле, коммунистиг моральдың норма-чижектериндеи бичии-ле хажыыр чорук-биле эптешпезиниң ёзузунга өзүп олурар салгакчылар кижизиттинзин дээш, аныяктарның ниитилелге ажыктыг күш-ажылын болгаш оларның хостуг үелерин ажыктыг организастаарының бүгү хевирлери аныяк кижиниң хевирлеттинеринге улам-на ханызы-биле салдарлыг болзун дээш комсомол организациялары доктаамал сагыш салыр хүлээлгелиг.

Хөй-хөй министерстволар болгаш ведомстволар, черчериниң совет болгаш ажылагый органнары үлетпүрүүн аъш-чем адырларының, садыг бүдүрүлгелериниң, ниитиниң чемненилгезиниң ажылын оожум эде тургузуп турарын, барааннарның немелде курлавырларын, ылангыя оларны тус черниң материалдарындан болгаш чиг эдинден дилеп тывар талазы-биле эргежок чугула хемчеглерни оларның албайн турарын демдеглээн. Бараан саарылгазының тургузуун сайзырангайжыдар талазы-биле эргежок чугула хемчеглерин чер болганда 12-байн турар болгаш чамдык черлерде четчири-биле бар барааннарны садыгларын багай организастаан. Ачы-дуза чедирилгезиниң хемчээлдери болгаш шынары чоннуң хереглел негелдезин чедир хандырбайн турар.

Эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТК-ларынга, партия крайкомнарынга, обкомнарынга, эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдерининге, улус депутаттарының крайлар болгаш областар Советтериниң күүскомнарынга, СССР-ниң министерстволарынга болгаш ведомстволарынга чугула хереглелдиң барааннарын бүдүрерин болгаш оларның чагыртып турар албан черлери хамаан чокка үлетпүр бүдүрүлгелеринге ажылчы чоннарга көргүзүп турар ачы-дуза чедирилгезиниң хемчээлин улгаттырарынче угланган практиктиг хемчеглерни ажылдап кыдырын болгаш боттандырып чорударын дүргедедирин даасскан. Арагаводка заводтарының болгаш цехтериниң чамдыктарын эзиртпес суксуннарны болгаш аъш-чем продуктуларын кылып үндүрер кылдыр эде дерип кылыр ажылды дүргедедир. Комплекстиг амыдырал хандырылга системазын

(Уланчызы 2-ги арыында).

СЭТА-ның дыңнадыглары

УЖУДУУШКУНДА: «Салют-7»— «Союз Т-13»— «Союз Т-14»

Корабльдиң командири подполковник Владимир Владимирович Васютин, бортинженер Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы Георгий Михайлович Гречко болгаш космонавт-шинчилекчи подполковник Александр Александрович Волков составтыг экипаж башкарган «Союз Т-14» космос кораблин космос делгемин шинчилээриниң программазынга дүүштүр 1985 чылдың сентябрь 17-де Москваныг-биле 16 шак 39 минута турда салып үндүрерин Совет Эвилелинге боттандырган.

«Союз Т-14» корабльди «Салют-7» — «Союз Т-13» орбита комплекизи-биле тудуштурарын боттандырып чоруткан.

Тудуштурулга белдириниң агаар эртпес байдалын хынап көргениниң соонда 21 шак 24 минута турда Владимир Васютин, Георгий Гречко болгаш Александр Волков олар станцияның иштинче киргеннер. Чер чоогунуң орбитазында «Салют-7» — «Союз Т-13» — «Союз Т-14» эртем-шинчилел комплекизинде беш совет космонавт ажылдап турар.

1985 чылдың сентябрь 18-те Москваныы-биле 18 шак 15 минута турда, «Союз Т-14» космос кораблиниң Владимир Джанибеков болгаш Виктор Савиныхтың башкарып чорууру «Салют-7» — «Союз Т-13» орбита комплекизи-биле тудуштурарын боттандырып чоруткан.

Тудуштурулга белдириниң агаар эртпес байдалын хынап көргениниң соонда 21 шак 24 минута турда Владимир Васютин, Георгий Гречко болгаш Александр Волков олар станцияның иштинче киргеннер. Чер чоогунуң орбитазында «Салют-7» — «Союз Т-13» — «Союз Т-14» эртем-шинчилел комплекизинде беш совет космонавт ажылдап турар.

Душтурары ужудуушкун программазында көрдүнген. Космонавтылар Васютин, Гречко болгаш Волков олар 1985 чылдың июнь 6-дан бээр чер чоогунуң орбитазында ажылдап турар эштер Джанибеков болгаш Савиныхтар-биле кады комплекске эртем-техниктиг шинчилелдерни болгаш шенелделерни чорудар.

«Союз Т-14» корабльдиң борт системалары таарымчалыг ажылдап чоруур. Эштер Васютин, Гречко болгаш Волков олардың кадыкшыл байдалы эки.

Ужудуушкуннуң программазын боттандырарынче экипаж эгелеп кирипкен.

Сес хонук иштинде кады ужудуушкун үезинде геофизиктиг, астрофизиктиг болгаш медицина шинчилелдерни, техниктиг болгаш биотехнологтуг шенелделерни чорудары көрдүнген.

Планнаттынган программа ёзугаар станцияга оон ыңай ажылды Владимир Васютин, Виктор Савиныхтар болгаш Александр Волков уламчылаар, а Владимир Джанибеков болгаш Георгий Гречко «Союз Т-13» корабль-биле черже эзп келир.

Телеметриктиг информацияның түңнелиг-биле алырга, «Салют-7» станцияның системалары чогумчалыг ажылдап турар. Космонавтылар эштер Джанибеков, Савиныхтар, Васютин, Гречко болгаш Волков олардың кадыкшылы эки.

Допчу намдарлары

«Союз Т-14» корабльдиң командири Владимир Владимирович ВАСЮТИН

Владимир Владимирович Васютин 1952 чылдың март 8-те Харьковка төрүттүнген.

Ужудукчуларның Харьковта Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры С. И. Грицевец аттыг дээди ужар чүүл училищезинге 1969 чылда ол өөренип кирген. Училищеин дооскан сөөлүнде Шериг-Агаар Күштеринге ужудукчу-инструктор болуп албан эртпиргеи. Самолёттарның элээн каш хевирлерин башкарарын ужудуушкун ажылының үезинде шингээдип алган.

Владимир Владимирович Васютин —1972 чылдан бээр Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының кежигүнү.

В. В. Васютинни космонавтылар отрядынга 1976 чылда киргген.

Ужудукчу - шенекчилерниң школазын 1977 чылда дооскан. Владимир Владимирович «1-ги чергениң шериг ужудукчузу» болгаш «3-ү чергениң ужудукчу-шенекчизи» деп мергежилдерлиг.

«Союз Т» космос корабльдеринге болгаш «Салют» станцияларга ужудуушкуннарга белеткелдиң бүрүн курузун В. В. Васютин эткен.

«Союз Т-14» корабльдиң бортинженери Георгий Михайлович ГРЕЧКО

Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы Георгий Михайлович Гречко 1931 чылдың май 25-те Ленинградка төрүттүнген.

Ленинградтың механиктиг институдун 1955 чылда дооскан сөөлүнде, конструктор бюрозунга ажылдаан. Космос техниказын чогаадып кылырынга болгаш шенээринге киришкен, инициативтиг болгаш ханы билиглиг специалист кылдыр бодун көргүскен. Физика-математиктиг эртемчериниң доктору эртем чадазын аккаа 1984 чылда тывыскан.

Г. М. Гречко — 1960 чылдан бээр Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының кежигүнү.

Георгий Михайлович 1966 чылдан бээр космонавтылар отрядынга киргеи.

Г. М. Гречко космоска ийи удаа ужудуушкуннарны: баштайгызын «Союз-17» корабльдиң болгаш «Салют-4» станцияның бортинженери болуп 1975 чылда, ийигизин — 1977—1978 чылдарда «Союз-26» корабльге болгаш «Салют-6» станцияга кылган. Эжеш экипаждың бортинженери болуп, совет-индий кады ужудуушкунга база белеткеин турган.

Георгий Михайлович хөй-ниитиниң улуг ажылын кылып, Тайбың камгалалының совет комитетиниң даргазының оралакчызы болуп турар.

«Союз Т-14» корабльдиң космонавт-шинчилекчизи Александр Александрович ВОЛКОВ

Александр Александрович Волков 1948 чылдың май 27-де Донецк областың Горловка хоорайында төрүттүнген.

Ужудукчуларның Харьковта Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры С. И. Грицевец аттыг дээди ужар чүүл училищезин 1970 чылда дооскан сөөлүнде Шериг-Агаар Күштеринге ужудукчу-инструктор болуп, албан эрттиргеи. Самолёттарның элээн каш хевирлерин башкарарын шингээдип алган. «1-ги чергениң шериг ужудукчузу» болгаш «2-ги чергениң ужудукчу-шенекчизи» деп мергежилдерлиг.

А. А. Волков — 1973 чылдан бээр Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының кежигүнү.

Александр Александрович космонавтыларның отрядынга 1976 чылда киргеи. «Союз Т» корабльдерге болгаш «Салют» станцияларга космос ужудуушкуннарын кылырынга белеткелдиң бүрүн курузун эткен.

СЭКП ОБЛАСТЬ КОМИТЕДИНИҢ БЮРОЗУНДА

СЭКП обкомунуң бюрозунуң эзлчеглиг хуралынга «Корум-чурумну экижидер болгаш хоойлу-дүрүм үрээр чоруктар-биле демиселди күштелдирер талазы-биле партия Чөөн-Хемчик райкомунуң ажылынын дугайында» айтырыгны чугаалажып көргеи. Партия Чөөн-Хемчик райкому ол талазы-биле улуг ажылды чорудуп турар деп хүлээп алган доктаалда демдеглээн.

Оон-биле кады СЭКП райкому корум-чурумну, күш-ажылчы болгаш хөй-ниитиниң сагылга-чурумун быжыглаар талазы-биле хемчеглерни ам-даа чедир албайн турарын демдеглээн. Партияның, профэвилелдиң, комсомолдуң чамдык организациялары, күш-ажылчы коллективтер, оларның удуртукчулары организастыг чорукту болгаш корум-чурумну чер болганга тургузарынга, бедик харыысалгалыг чорукту угаап билиринге ам-даа чедир ханылаавайн, мангысталчактарга, чоннуң байлааның самчыгдакчыларынга, чалгааларга, социалистиг ниити чуртталганың дүрүмнерин үрээрлерге хамаарыштыр тоомча чок, чымчак чорукту бо-ла көргүзүп турар.

Районнуң партия, совет органнары «Арагалаашкынны болгаш алкоголизмни узуткаар талазы-биле хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалдарының негелделеринге дүүштүр бодунуң ажылын ам-даа оожум эде тургузуп турар. Арагалаашкын-биле, өскедаа хоралыг болуушкуннар-биле демиселге эш хуу судтары, эки тура улусчу дружиналар, улус депутаттарының Советтериниң комиссиялары боттарының ажылын болур-чогуур-биле көргүспейн турар. Оларның чамдыызы инициатива чокка ажылдап, оларга берген эргелерин чедир ажыглавайн, хөй-ниитиниң чогуур корум-чурумуи хандырбайн турар.

Социалистиг өнчүү камгалаарын хандырары дээш дээштиг демиселди партия райкому, райкүүском ам-даа чедип албаан. Чедирген каража-когаралды дедир эгидерп мурнукузу ышкаш куду деңнелде хевээр арткан.

Районда автотранспортка авария кылыр чоруктар эвээжевээн. Партия организациялары, чамдык бүдүрүлге черлериниң, организацияларның, совхоэтарның удуртукчулары чолаачыларның болгаш механизаторларның аразынга кижизидикчи ажылды четпес чорудуп турар.

СЭКП райкому аныяктарның идей-политиктиг, күш-ажылчы болгаш мөзү-шынар кижизидилгезинге ВЛКСМ райкомунуң, комсомол организацияларының ролюн чедир бедитпейн турар. Хөй-хөй комсомол организацияларының, башкылар коллективтериниң, а ол ышкаш аныяктарның болгаш алээди уругларның аразынга хоойлу-дүрүм үрээрин болдурбас болгаш ону чок кылыр талазы-биле назы четпээннер херектериниң талазы-биле комиссияларның болгаш инспекцияның ажылында тодаргай система болгаш турум чорук чок. Профэвилел, комсомол комитеттери, культура-чырыдыышкын албан черлери, күш-культура-спорт организациялары ажылчы чоннарның болгаш аныяктарның хостуг үезин багай организастап турар. Культура бажыңнарында, клубтарда корум-чурум темаларынга лекцияларны болгаш беседаларны, тематиктиг кежээлерни ховар чорудуп турар. Чорудуп турар күш-культура-спорт хемчеглерде массалыг чорук чок. Районда чаа чаңчылдарны болгаш ёзулалдарны сула нептередип турар.

Корум-чурумну камгалаар болгаш хоойлу-дүрүмүү үрээр чоруктар-биле демиселди күштелдирер талазы-биле прокуратураның, иштики херектер килдизиниң, улус судунуң ажылын үндезини-биле экижидерин СЭКП райкому ам-даа чедип албаан.

СЭКП обкомунуң бюрозу кем-херек үүлгедир чоруктар-биле демиселдиң дээштиин бедиринче, күш-ажылчы болгаш хөй-ниитиниң сагылга-чурумун быжыглаарынче, чер болганга организастыг болгаш корум-чурумнуг болур чорукту тургузарынче угланган СЭКП обкомунуң шиитпирлерин, бодунуң доктаалдарын боттандырып чорудар талазы-биле немелде хемчеглерни ап чорударын СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунга дааскан.

СЭКП райкому, партия эге организациялары ажылчы чоннарның, аныяктарның идей-политиктиг, күш-ажылчы болгаш хоойлу-дүрүм талазы-биле кижизидилгезин сайзырангайжыдарынын хөрөнге улус депутаттарының Советтериниң, оларның күүскомнарының, ажылагый, хоойлу-дүрүм камгалаар органнарның, профэвилел, комсомол организацияларының ажылын холбап дүүштүрерин экижидер, «Арагалаашкынны болгаш алкоголизмни узуткаар талазы-биле хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалдарының негелделеринге дүүштүр бодунуң ажылын дүргени-биле эде тургузаар, мангысталчак чорук болгаш катап кем-херек үүлгедиглери-биле демиселди күштелдирер.

СЭКП обкому социалистиг өнчү-хөрөнгге шоглап семээриниң бүгү оруктарын дуглаар, ажыл-агыйжы эвес, төтчеглекчи чорукту, меге сантүп немей бижиир чорукту узуткаар, чоннуң байлаан хумагалаг көөрүнге ажылчы чоннарны кижизидер талазы-биле организакчы болгаш политиктиг ажылды күштелдирер талазы-биле шиитпирлиг хемчеглерни алырын негээн.

Элээди уруглар-биле, аныяктар-биле тус-тус профилактиктиг ажылдың дээштиин бедидериниң, профэвилел, комсомол организацияларының, школаларның болгаш профтехучилищелериниң башкылар коллективтериниң, өг-бүлеге болгаш школага дуза чедирер чөвүлелдериниң, культура албан черлериниң, күш-культура-спорт организацияларының, назы четпээннер херектериниң талазы-биле комиссияларның күш-культура, спорт ажылын болгаш инспекцияларның ажылын күштелдиреринче, массалыг болдурарын хандырарының эргежок чугулазын айыткан.

СЭКП райкому, райкүүском эки тура улусчу дружиналарның, эш хуу судтарының, арагалаашкын-биле демисел чорудар комиссияларның, корум-чурум камгалаарының хөй-ниити пунктуларының, профилактика чөвүлелдериниң ажылын идепкейжидер талазы-биле практиктиг хемчеглерни боттандырып чорудар ужурлуг.

Арагалаашкынны болгаш алкоголизмни узуткаар дугайында партияның болгаш чазактың доктаалдарын күүседир талазы-биле СЭКП Кызыл хооркомунуң болгаш Сүт-Хөл райкомунуң ажылын чугаалажып көргеи.

Партия Кызыл хооркому, Сүт-Хөл райкому, улус депутаттарының хоорай, район Советтериниң күүскомнары, партия, профэвилел, комсомол организациялары, хоойлу-дүрүм камгалаар, ажыл-агый органнары арагалаашкынны болгаш алкоголизмни узуткаарынче, араганы кижилериниң боду бүдүрери чок кылырынче, арага садарынга корум-чурумну тургузарынче, күш-ажылдың сагылга-чурумун болгаш хөй-ниитиниң корум-чурумуи үрээр чорук-биле демиселди күштелдиреринче угланган хемчеглерни боттандырып чорудуп турарын СЭКП обкомунуң бюрозу демдеглээн.

Оон-биле чергелештир партия Кызыл хооркому, Сүт-Хөл райкому арагалаашкынга болгаш алкоголизмге удур демиселди күштелдирер айтырыглар талазы-биле партияның болгаш чазактың доктаалдарын күүседир дээш партия, совет, профэвилелдер болгаш комсомол организацияларынын баш удур болдурбас болгаш узуткаар талазы-биле айыттынган хемчеглерни эргежок чугула организакчы болгаш кижизидикчи ажыл-биле быжыглавас, күш-ажылчы коллективтериниң, корум-чурум камгалаар органнарының, медицина-эмчи албан черлериниң болгаш хөй-ниитиниң ролюн кошкак бедидип турар. Кижилериниң араганы боттары кылып белеткээрин узуткаар талазы-биле хоойлу-дүрүмде айыттынган негелделерни амыдыралга чайгылыш чок, шыңгыызы-биле боттандырарынга чогуур контрольду тургуспаан.

Арага аймаан садарынга кызыгаарлаашкынны кылган чорук партия организацияларының болгаш күш-ажылчы коллективтериниң чамдык удуртукчуларының — арагалаашкынны узуткаар талазы-биле ажылга таваарлап, оожургаар чоруун болдуруп турар.

(Уланчызы 2-ги арыында).

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНДЕ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арыында.)

түргүзаарынче онза кичээнгейни угландырар, ачы-дуза чедирериниң ажылын калбартыр болгаш сайзырангайжыдар, чоннуң улам улгадып турар хереглелдерин хандырарын чедип алыр.

Эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның Министрлер Төвүлелдери, чер-чер Советтериниң күүскомнары, ССРЭ-ниң Садыг министерствозу, Центросоюз, садыг четкилерлиг министерстволар болгаш ведомстволар арагаводка кылыгларын садарын чурумчудар, оларны садар талазы-биле доктааткан чурумну ыяап-ла күүседир, оларнын-биле чижеп садыг кылыр болгаш өске-даа үүлгедиишкиннерни кылыр чорукту болдурбазының байдалын түргүзар талазы-биле немелде хемчегларни боттандырып чорудар ужурлуг. Эзиртпес суксуннарны, квасты, мороженоени, чаа ногаларны, кат-чимисти болгаш виноградты бүдүрерин болгаш доктаамал база үүрмектеп садар садыг четкилеринге садарын дыка калбартырын хандырар. Ниитиниң чемненилгезиниң улуг эвес тускайжыттынган бүдүрүлгелериниң четкилерин идепкейлии-биле калбартыр, ол сорулгага тускай өрээлдерни болгаш бажыннарның бирги каттарын ажыглаар, ажык шелчүгештерге кафелерни болгаш садыг хандырылгазының өскедаа черлерни организастаар. Кулинарияның, кондитер кылыгларын, чартык фабрикаттарны болгаш өске-даа продукцияны бүдүрүп үндүрериниң хемчээлин улгаттырар, оларны сайгарарын көвүдедир талазы-биле хемчеглерни ап чорудар. Ол сорулгаларга өргежок чугула дериг-хереклерни бүдүрүп үндүрерин улам көвүдедирин көөр.

Арага аймаан сайгарарының хемчээлдерин үүрмектеп садар бараан саарылгазындан ужулбушаан, ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң планнарынга үүрмектеп садар бараан саарылгазын планнаарын 1986 чылдан эгелеп боттандырары чүүлдүг деп санап көрген. Садыгның, ниитиниң чемненилге бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларының, а ол ышкаш оларны эргелеп башкарар органнарның ажылдакчыларының ажылчорудулгазын үнелеп көөрүн, а ол ышкаш материалдыг идиг бериишкинин арага аймаан саткан хемчээлдерни киириштирбейн боттандырар.

Арагалаар чорук-биле холбашкан хоойлу-дүрүм үрээшкиннеринге удур демиселге боттарының хүлээлгелерин хоойлу-дүрүм камгалаан органнарның ажылдакчылары ак сеткилдиг күүседирин, алкоголизмге удур хоойлужудулганы шыңгыы сагыырын хандырар: ниитилелге ажыктыг күш-ажылдан ойталап, күш-ажылчы эвес орулгаларбиле чурттап чоруур кижилерге хамаарыштыр дээштиг хемчеглерни алыр сорулгалыг ССРЭ-ниң Прокуратуразының, ССРЭ-ниң Иштики херектер министерствозунуң, ССРЭ-ниң Юстиция министерствозунуң ажылын күштелдирериниң эргежок чугулазы онзалап демделеттинген. Прокуратура, милиция болгаш суд органнарының ажылынга холбаштырылганы, арагалаар чорукка удур демисел талазы-биле комиссиялар, улусчу дружиналар, эш хуунуң судтары, хөй-ниитиниң өске-даа организациялары-биле оларның дем каттыштырып ажылдаарын экижидери чугула.

Хоойлу-дүрүм үрекчилери кеземчеге чайлаш чок таваржырын чедип алыр.

Наркологтуг диспансерлерниң, бүдүрүлгелерге болгаш организацияларга салбырларның, кабинеттериниң четкизин улам ынай хөгжүдер талазыбиле ажылды ССРЭ-ниң Кадык камгалал министерствозу совет болгаш ажыл-агый органнары-биле кады чер-чергe идепкейжидер, оларның ажыл-чорудулгазының ажыктыын бедидер, профилактиктиг ажылды болгаш алкоголизмге удур пропаганданы шиитпирлиг экижидер ужурлуг.

Ажылчы чоннарның эң ажыктыг дыштанылгазын организастаар талазы-биле чоруур идепкейлиг чорукту хөй совет органнар, профэвилел, комсомол организацилары ам-даа илергейлевейн турарын доктаалда демдеглээн. Культура албан черлериниң болгаш спорт дериишкиннериниң чамдыызы мурнуку хевээр долу хемчээлге чедир ажылдавайн, хаая эвес өскээр ажыглаттынып турар. Алкоголизмге удур чаңчылдарны оожум нептередип турар. Концерт ажыл-чорудулгазын, фильмнер прокадын четпес идепкейжидип, туризмни болгаш экскурсияларны шүшпен калбартып турар.

ВЦСПС, ВЛКСМ ТК, ССРЭ-ниң Культура министерствозу, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Күш-культура болгаш спорт талазы-биле комитет чогаадыкчы эвилелдер-биле, эки тура ниитилелдери-биле демнежип алгаш, ажылчы чоннарның хамыктын мурнунда аныяктарның хостуг үеин оларның эрге-ажыктарын хандырар түүлдерге ажыглаттынган турарын чедип алыр ужурлуг. Клуб албан черлери болгаш спорт дериишкиннери кежээки үеде, дыштанылга болгаш байырлал хүннеринде улам-на хөй ажыглаттыынган турар кылдыр оларның ажылдаар чурумун эде түргүзары чугула. Культураның болгаш дыштанылганың парктарынга, хоорайлар сесерликтеринге, шелдеринге, чурттарының микрорайоннарынга, дыштанылга баазаларынга оркестрлериниң, бот-тывынгыр уран түүл коллективтериниң, театрларының алкоголизмге удур угланыышкыныг шиилерлиг ойнаашкыннарын организастаар, массалыг байырлалдарны, концерттерни, спорт маргылдаларын чорудар, чоннуң сонуургалын өзугаар клубтарны түргүзар. Аныяктарның ниити чуртталга черлеринге культураның, спорткадыкшыдылганың ажылын тодаргай сорулгалыг болгаш ханы утка-шынарлыг кылдыр чорудар. Дыштанылга болгаш байырлал хүннеринде ажылчы чоннарның дыштанылгазын организастаарының тускай планнарын хоорайларга болгаш чурттакчылыг черлерге ажылдап кылыры база боттандырары өргежок чугула деп санаан. Дыштанылганың коллективтиг болгаш өгбуле хевирлерин бүгү талабыле деткиир. Бо херекке башкарыкчы рольду улус депутаттарының чер-чер Советтери ойнаар ужурлуг.

Арагалаар чорукка болгаш алкоголизмге удур демиселдиң айтырыгларын бүгү талалыг чырыдарын үргүлчүлээрин, чер-чериниң парлалгазын идепкейжидерин ССРЭниң Күртелерадиозунга, төп солуннарның болгаш журналдарының редакцияларынга сүмелээн. Амыдырал-чуртталгага арага ишпес чорукту бадыткаар талазы-биле партия, совет, профэвилел, комсомол организациялырының, күш-ажылчы коллективтериниң ажылының эки дуржулгазын пропагандалаарынче онза кичээнгейни угландырар. Арагага хандыкшаанарны, а ол ышкаш боттарының албан-хүлээлгезин өзугаар төлептиг амыдырал-чуртталга дээш демиселди баштаар хүлээлгелиг, ынчалзажок ону кылбайн турар албан-дужаалдыг кижилерни эптеш чок өзубиле шүгүмчүлээр. Алкоголизмге удур хоойлужудулганы сагып турарынга хөй-ниитиниң калбак контролюн боттандырарынга идепкейлиг киржир.

Арагалаар чорукка болгаш алкоголизмге удур демиселче угланган бүгү-эвилел болгаш республика хоойлужудулгазын сайзырангайжыдар талазы-биле хемчеглерни СЭКП Төп Комитеди түүлдүг деп санаан болгаш бо демиселге күш-ажылчы бүгү коллективтер, хөй-ниити организациялары, совет хамааты бүрүзү улам-на идепкейлиг киржир дээрзинге бүзүрелди илергейлээн.

ДОПЧУ МЕДЭЭЛЕР

МИНСК. Запорожьениң АЭС-зиниң тудуунче трансформаторлар подстанцияларының дериг-хереклерлери Минскиниң Козлов аттыг электротехниктиг заводундан хуусаадан эрте үүдүрүп чоруткан. Күш-ажылды дешилгелиг арга-биле организастаан чорук ол будурулге черинге иштики курлавырларны калбаа-биле ажыглаар арганы берип турар. 60 ажыг коллектив бригада керээзи-биле ажылдаар аргаже шилчээн. Ровнонуң, Хмельницкийниң болгаш Чернобыльскийниң атомнуг электри станцияларынга продукцияларны база хуусаадан эрте белеткеп турар.

АШХАБАД. Ол хоорайның № 3004 пассажир автопарыгында депутаттарының саналын өзугаар тургускан мурнакчы дуржулга школазында ажылдаар чер бүрүзүнге камналга курлавырларын тыварынга өөредип турар. Ында чолаачылар бригадаларында шуптузунда камналга курлавырларын хумагалалга саннарын ажыткан.

(СЭТА).

БАШТАЙГЫ ЧЫЛЫНДАН-НА

Чолаан-оол Норбуйович биле Долума Чүлдүмовна Оржактар Бии-Хемниң «Хадың» совхозка малчыннаандан бээр ам 8 чыл четкен. Олар угундан малчын, ол ажылды эки билир болгаш, ынак болганындан баштайгы чылындан эгелеп планныг онаалдазын ажыр күүседип, совхозтуң мурнакчы малчынарының одуруунга киргеннер. Кызымак малчынар бо чылын база эки түүнелдерни чедип ап, төрүүр чүс хойдан-на ынча хураганы камгалап, бир хойдан 3,2 кг дукту кыргып, социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүсеткеннер.

Хоочун малчын Чолаан-оол Оржак чүгле бодунуң ажыл-амыдыралын долгандыр хайгаараарынга чүткүлдүг эвес, харын чанында өске аныяк малчыннарга үлегер-чижээн көргүзүп, ажыктыг сүмелерин берип келген. Чижээлээрге, Орузанда кады чурттап орар аныяк малчын Көк-оол Дамчай дагдыныкчызы-биле кожа дөрт чыл чурттап, малчыннаан, ооң арга-сүмезин шингээдип, эки көргүзүглерни чедип ап келген. Ол бо чылын дагдыныкчызындан-даа эки түүнелдерлиг болган. Ол ышкаш Чолаан-оол Норбуйович комсомолчу малчын Сергей Оржакка кыс хураганнарын хүлээдип бергеш, хайгаарап, дузалажып келген. Оон бээр ийи чыл эрткен. Аныяк малчын ам — СЭКП кежигүнүнге кандидат, кодээ Советтиң депутады.

Дуржулгалыг малчын өгбуле Чолаан-оол болгаш Долума Оржактар бо чылын 30 тонна сигенни, 15 тонна өдекти белеткеп алганнар, а кыштаанын үүрмек септелгезин чайлаглап көжер мурнунда-ла кылган. Оларның хою декабрьда төрүүр. Хоочун малчыннар аңаа ыяк белеткелдиглер.

С. ДАҢГАА.

ОЛАРНЫҢ КИРЖИЛГЕЗИ

Кызыл районда Баян-Кол суурнуң херээжен ажылчылары совхозтуң бүгү участоктарында ажылдап турар. Мал чемнериниң белеткелинге идепкейлиг киржип келген. Суурнуң чүс ажыг херээженнери үш хүн дургузунда мал чемнерин белеткежиринге организастыг киришкен. Оларның күжү-биле ынчан 645 тонна сенажты салган. Сиген кезилдезинге, ону бөлүп сенажтарынга «Аллга», «Енисей», «Хүнчүгеш» болгаш оон өске-даа агитквартираларның бригадалары эки ажылдап, 100 ажыг тонна сигенни белеткээн.

Баян-Кол суурнуң херээженнери ажылдап алган акшазын культурлуг дыштанылгаларга ажыглап турар. Олар төөгүлүг чер Шушенскоеже болгаш Тываның үлетпүрүнүң төптери болур Ак-Довуракче, Хову-Аксынче экскурсиялаларны организастааннар. Орус, тыва болгаш оон өске-даа националдарның улузун чыып алгаш, найырал кежээлерин, аныяктарның Москва фестивалынга тураскааткан кежээлерни эрттирген.

Ол суурда тудуп турар 600 ажыг уруглар өренир школаны ажыглалга киирериче суурнуң херээжен чонунуң күжүн база мөөнээн.

ЧУРУКТАРДА: Баян-Кол суурнуң чем садыында мурнакчы садыгжы Людмила Борзук; школа тудуун дүрген доозарынга шалып үлүүн киирип турар херээженнер.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотолары.

СЭКП ОБЛАСТЬ КОМИТЕДИНИҢ БЮРОЗУНДА

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арыында.)

Кызыл хоорайның чамдык күш-ажылчы коллективтеринде ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның будурулге черлеринге эзирик байдалдыг кээриниң болгаш оон ужурундан ажыл шагы үзүп, прогулдаар таварылгалары ам-даа узуткаттынмаан. Сүт-Хөл районда арага аймаан садыгларының хемчээли ам-даа кызырылбайн турар. Ол районга, бо чылдың июнь-август үелеринде 1984 чылдын-ол-ла үеэнге денизэрге эзирик кижилериниң кылган кем-херек үүлгедиишкиннериниң саны көвүдээн. Арагалаашкынга удур демисел чорудар талазы-биле комиссиялар болгаш улус депутаттарының район, кодээ Советтериниң күүскомнарының чанында административтиг комисиялар күш-ажылчы коллективтерге, чоннуң чурттап турар черлеринге чамдык кижилериниң арагалаашкын-биле холбашкан херектерин шалыпкын өзу-биле чугаалажып көрбейн турар.

Кызыл хоорайның, Сүт-Хөл районуң чамдык күш-ажылчы коллективтеринде хоойлу-дүрүмде кердунген хемчеглерни арагчыларга хамаарыштыр долу хемчээлдин-биле ажыглавайн турар.

СЭКП Кызыл хооркому, Сүт-Хөл райкому, партия организациялары ажылчы чоннарның, аныяктарның хостуг үелерин организастаар талазы-биле ажылды оожум эде түргүзүп турар. Күш-ажылчы коллективтерде, школаларда болгаш өөредилге черлеринде боттывыңгыр уран түүл болгаш эртем-техниктиг чогаадылга, туристчи-экскурсия ажылдары чогуур деннелге чедир калбарбаан. Дыка хөй будурулге черлеринде, совхозтарда болгаш организацияларда боттарының эң бедүүн спортчу тудуглары чок. Ол ышкаш алкоголизмге удур пропаганданың хемчээли болгаш дээштин ам-даа четпес бооп турар.

Арагалаашкын болгаш алкоголизм-биле демисел чоруп турар байдалдарда садыг организацияларының болгаш ниитиниң чемненилге будурулгелериниң ажылы амгы үениң негелделериниңден хожудап турар.

Арагалаашкыны болгаш алкоголизмни үзуткаар талазы-биле партияның болгаш чазактың доктаалдарын күүседир дээш организакчы база политика-кижизидилгелиг ажылдың деннелин бедидерин СЭКП обкомунуң бюрозу СЭКП Кызыл хооркомунга, Сүт-Хөл райкомунга дааскан. Арагалаашкын болгаш алкоголизм-биле демиселди политиктиг ужурдузалыг социал сорулга кылдыр, күш-ажылдың болгаш хөй-ниитиниң сагылгачурумун организастыг болгаш корум-чурумнуг болур чорукту быжыглаарының кол түүлү кылдыр көөр ужурлуг.

Арагалаашкынны болгаш алкоголизмни болдурбас болгаш үзуткаар, бо талазыбиле организастыг демиселдиң чыгдынган дуржулгазын быжыглаар талазы-биле немелде хемчеглерни боттандырып чорудары, арагалаашкынны болгаш алкоголизмни баш удур болдурбазының база үзуткаарының дээштиг хевирлерин болгаш аргаларын дилеп тыварын, партийжи болгаш күрүне сагылга-чурумун хажык чокка сагыыры, арагалаашкынга болгаш алкоголизмге удур демиселге хууда киржилгези дээш коммунистерден, бүгү чаданын кадрларындан шыңгыы негелдени салырын партия хооркомунга, райкомнарынга, улус депутаттарының хоорай, район Советтериниң күүсекчи комитеттеринге сүмелээн.

Күш-ажылчы коллективтерге, школаларга болгаш өөредилге черлеринге, чоннуң чурттап турар черлеринге политика-кижизидилгелиг ажылды экижидери дээш профэвилелдериниңден, комсомол организацияларындан, культураның болгаш уран түүл албан черлериниңден, улус чырыдыышкынының органнарындан, күш-культура болгаш спорт организацияларындан негелдени күштелдирерин сүмелээн.

Эзиртир суксуннарны садар талазы-биле бүгү-ле садыг организацияларынга доктааткан дүрүмнерин шыңгыы сагыырын, эзиртпес суксуннарны, соктарны, кондитер, кулинария кылыгларын, аъш-чемниң өске-даа продуктуларын садар садыг точкаларын калбартырын хандырар хемчеглерни совет органнар алыр ужурлуг.

СЭКП Кызыл хооркому, Сүт-Хөл райкому чоннуң ниити идепкейин калбартыр, сонуургалдар аайы-биле клубтарны организастаар, күш-культурага болгаш спортка чоннуң массалыг киржилгезинге таарымчалыг байдалдарны түргүзар талазы-биле эргежок чугула хемчеглерни алыр ужурлуг. Күш-ажылчы коллективтерге, өөредилге черлеринге болгаш хамаатыларының чурттап турар черлериниң аайы-биле амыдырал-чуртталгага арага ишпес чорук дээш массалыг шимчээшкинни калбартып чорудар, арага ишпес чорук дээш Бүгү-эвилелдиң эки-тура ниитилелинин чер-чер организацияларын түргүзарының ажылын идепкейжидер ужурлуг.

СЭКП обкомунуң бюрозунга өске-даа чамдык айтырыгларны көрген болгаш оларның дугайында чогуур доктаалдарны хүлээп алган.

ХООРАЙ СОВЕДИНИҢ ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ КИЧЭЭНГЕЙИНГЕ

1985 чылдың сентябрь 21-де эртенгиниң 10 шакта Политиктиг чырыдыышкын бажынында улус депутаттарының Кызыл хоорай Совединиң сессиязы дараазында хүн айтырыглары-биле болур:

1. Хоорай Совединиң күүскомунуң 1985 чылда ажылының дугайында отчёт.

2. Кызыл хоорайны 1986—1990 чылдарда чаагайжыдарының дугайы.

3. Соңгукчуларының чагыларының дугайы.

Улус депутаттарының хоорай Совединиң күүскому.

Политиктиг беседалар

ЧУРТТУҢ СОЦИАЛ-ЭКОНОМИКТИГ

4. ЧООККУ КУРЛАВЫРЛАР

Будурулгенин принципиалдыг чаа деңелиинче, планнаашкынның болгаш эргелеп башкарылганын чаа хевирлериче болгаш аргаларынче шилчиирин хары угда, аътыг шеригний өрестиг халдаашкыны дег, ман-биле боттандырып болбас. Ону кылырына хөй чылдар, күженишкинниг дылээшкиннер, партияның болгаш чоннуң чогаадыкчы күженишкини эргежок чугула. Мөнөө уламна чаа чиик эвес сорулгаларны салыр болгаш шиитпирлээр, оларны ажыл-херектин чоруп турар байдалының аайы-биле эде көөр апаар.

Чурттуң социал-экономиктиг хөгжүлдезин дүргедедиринге эвээш эвес курлавырлар, акша-хөренги бөгүн, ам херек.

Оларны кайыын алырыл?

Чурттуң иштинде ажылхеректериниң, хамыктың мурнунда улус ажыл-агыйында херектериниң байдалын ханыы-биле болгаш бүгү талалыг өөренип көргеш, бисте кончуг улуг, курлавырларлыг чогуур хемчээлинге чедир ажыглаттынмаан аргалардыдыр бис деп түүнелди партия үндүрген.

Оларның иштинден кол түүлдери — организас-экономиктиг болгаш социал аргалар хамыктың мурнунда — кижиниң бодун идепкейжидери. Тодаргайлаарга, совет хамааты бүрүзүнүң —ажылчындан, колхозчудан, специалистен бедик эрге-дужаалдыг удуртукчуга чедир оларның инициативазы, чогаадыкчы чоруун бедидери, бистиң түргүзүүшкүнүвүстүн бүгү участоктарына организастыг чорукту болгаш корум-чурумну, сагылга-чурумну болгаш харысалгалыг чорукту бедидери-дир. Корум-чурумну улам ынай түргүзар, бистиң амыдыралыстың бурунгаарлаашкынынга шаптыктаар өске болуушкунарны, ниитилелдиң болгаш кижиниң эрге-ажыктарынче шоглаар кандыг-даа халдаашкынарны болдурбас, социалистиг хоойлу-дүрүмүү быжыглаар талазы-биле шиитпирлиг хемчеглерни партия ап чорудуп турар болгаш моон сонгаар-даа ап чорудар.

Оларның аразында алкоголизм-биле болгаш арагалаашкын-биле демисел чорудар хемчеглер чугула черни эзлеп турар. Ол онза нарын болгаш чугула айтырыгдан партия аткаар баспас. Төлевилеттинген хемчеглер боттанган турар.

Корум-чурумну чер болганга түргүзары, сагылга-чурумну, организастыг чорукту база харыысалганы быжыглаары дээш демисел кыска хуусаанын кампаниязы эвес, а партияның чайгылыш чок, өскерилбес шугуму-дур. Ону ол шугумну, бүгү чон түүлдүгүнүң база деткиир турар.

Бистиң өске улуг курлавырывыс — каза-даа база бүгү-ле түүлдерге эң ыңгыгы камналга: дириг күш-ажылды, чиг этти, материалдарны, энергияны камнаары-дыр. Будурулгеге болгаш амыдыралга камналга-дыр. Ажаап алыышкын, сөөртүлге, шыгжап, болбаазырадып база ажыглап турда, эвээш эвес продукцияны чидирип турар көдээ ажыл-агыйда ол айтырыг онза чидин-биле тургустунуп турар. Эң-не улуг, түге-даа деңнеп четтинмес байлакты — хлебти малга чем кылдыр берип турарын, харын оон-даа дора, ону бок төгөр черже октап турарын көөрү кончуг-ла хараадаачыг-дыр. Будурулге болгаш аъш-чем артынчыларын, ийиги чергениң чиг эдин (демир артынчыларын, саазын артынчыларын болгаш өскелерни-даа) багай ажыглап турар.

Оон-биле кады камналгалыг болгаш хумагалыг чорук дээш походта улустуң чаачаа массаларының, будурулгелер болгаш каттыжышкыннар коллективтериниң киржип турарының барымдаазы кижини өөртпес аргажок.

Камналга херээнге эртемнин болгаш техниканың дешилгези улуг аргаларны ажыдып турар. Эвээш артынчылыг, артынчы чок, чиг этти, энергияны болгаш күш-ажылды камнаар технологияларны түргүзары болгаш нептередип кирери — бирги чергенин сорулгазы. Оон-биле кады, ол кончуг чугула, ындыг технологиялар эң дээди экологтуг негелделерге дүүшкен турар ужурлуг.

База бир ол ышкаш улуг курлавыр — мурнакчы дуржулганы илередири, деткиири болгаш калбаа-биле нептередири. Ук дуржулганың байлак өзүмнери бисте бар, ынчалза-даа ол дуржулга төрүттүнгеш, үгле оон авторларының чедишкини бооп артып каан турар болгай. Чамдыкта дуржулга дээш кеңгус ыравас байдалда ол болуп турар. Мырынай кожа чаңгыс аай демейлешкек байдалдарда, чижээлээрге, ийи колхоз, совхоз азы будурулгелер ажылдап турар болгулаар. Оларның ажылының түүнелдери сан-даа, шынардаа талазы-биле шуут ылгалдыг. Кожазынга чеде бергеш, дуржулгазын шиигээдип, угаан кирип, ажылдан билир кылдыр өөренип алза. Ынчалзажок хөй-хөй таварылгаларда, та ону кылырына шыдамыккай чорук ийикпе, азы та күзел чедишпейн баар чүве ийикпе, ол чогуайын баар. Хожудан турарлар мурнакчыларының деңнелинге чедир кодурлуп үнер болза, мурнакчы дуржулганың бичии-даа түүлү читпес болза, чурт бурунгаар кандыг улуг балымны кылбас дээр ийик.

Бистиң түргүзүүшкүнүвүстүн шылгаттынган болгаш дээштиг чепсээ — социалистиг чыраш. Баштайгы беш чылдың шалыпчыларындан, стахановчу шимчээшкинден күш-ажылды коммунистиг өзү-биле көөрүнге чедир ол улуг болгаш алдарлыг орукту эткен.

Бо хүннерде социал-экономиктиг хөгжүлдени, чүүндаа мурнунда эртемнин болгаш техниканың бүгү дешилгези дээш калбарып чоруп турар чарыштын хереченлери боон турар бис. Оон инициатору чиик автомобильдер будурер талазы-биле Волга каттыжышкыны («АвтоВАЗ») болган. Ол инициативаны СЭКП ТК түүлдүг деп көрген. Ол калбаа-биле нептерээн: күш-ажылчы чарышче хөй-хөй будурулгелер болгаш каттыжышкыннар, министерстволар кирген. Ол комплекстиг будуштуг болуп турар. Ye талазы-биле ылап тодаратынган будурулгениң, темпилерин өстүрер, эң-не сайзырангай машиналарны болгаш механизмнерни түргүзар, курлавырларны камнаар талазы-биле тодаргай хүлээлгелерни ап турар.

Ол хүлээлгелерни планны бадылаакының сөөлүнде эвес, а ону бадылаарының мурнуда ап турарын демдеглеп каары чугула. Олар планның төлевилелинден бедик болгаш планга киирипкенде, ам хоойлу ышкаш куштуг болуп турар. Олар үндезилеттинген, санаттынган болгаш чазалга херек чок болуп турар. Олар — чурттун социал-экономиктиг хөгжүлдезин дүргедедиринин херээн совет кижилериниң боттарының хууда херээ кылдыр көрүп турарының база бир херечизи.

5. НИИТИЛЕЛ ХАРЫЛЗААЛАРЫН САЙЗЫРАҢГАЙЖЫДАРЫ

Эртем-техниктиг депшилгеге, планнаашкынны болгаш эргелеп башкарылганы экижиде-ринге үндезилээш, материал-техниктиг баазаны улам ынай быжыглаары болгаш хөгжүдери социал сорулгаларны шиитпирлээрин дүргедедиринге, ниитилел харылзааларының бүгү системазын, хамыктын мурнунда экономиктиг, будурулге харылзааларын сайзырангайжыдарынга быжыг үндезин болуп турар.

Социалистиг ниитилелде будурулге харылзаалары боттарының будужунуң талазыбиле будурукчу күштерин характеринге дүгжүп турар. Оларның ниитилел характеринге хуваалданың ниитилел хевирлери дүгжүп турар. Оон-биле чергелештир оларның аразында антагонистиг эвес характерлиг билдингир чөрүлдээлер бар болуп турар.

Социализмниң үеэнде будурулге харылзаалары кижилериниң дем каттыштырып ажылдаарының, экономиктиг харылзааларының тудуштурукчузу болуп турар, ынчаарга ол тудуштурукчуның чамдык кезектери будурукчу күштериниң хөгжүлдези-биле денге чоруп четтикпейн, эргижиреп турар. Оон түүнелинде олар будурукчу күштерге дүүшпейн, социал-экономиктиг хөгжүлдени моондактай бээр. Ол чөрүлдээлерни чогуур үеэнде илереткеш, чайладыры чугула.

Будурулге харылзааларының чамдык кезектерин, талаларын өскертириниң эргежок чугулазы 70 чылдарның төнчүзүнде — 80 чылдарның эгезинде чогуур үеэнде эскертинмээн, ынчаарга ол чорук таарымча чок объективтиг байдалдар-биле (делегей байдалы, курлавырларның өртек-үнезиниң улгатканы болгаш оон-даа өске) холбаштыр экономиктиг хөгжүлдениң темпилериниң оожумнаарынга чедирген. Ол дээрге, хамыктын мурнунда будурулгени болгаш күш-ажылды организастаарының планнаашкынының болгаш идиг бериишкининиң хевирлеринге хамааржып турар. Биргээр чугаалаарга, ажыл-агый механизминге. Ону экижидеринче угланган хемчеглерни партия боттандырып турар. Социалистиг өнчүнүң хевирлерин, төпчүткен планнаашкынының болгаш материалдыг идиг бериишкиннерниң, хуваалда харылзааларының системазын сайзырангайжыдып быжыглаан турар. Будурулгениң ниитилел чепсек-хереклерлери-биле будурукчунуң бодун улам-на тудуш холбаштырар, ниитилел байлаының коллективтиг эзэниң сагыш-сеткилин аная быжыглаар, чоннуң эрге-ажыы колдадыр рольдуг байдалга кижиниң, коллективтиг болгаш ниитилелдиң эрге-ажыктарын идепкейжидер, таарымчалыг кылдыр холбаштырар дээш ону кылып турар.

Чоннуң чаагай чоруун чайгылыш чокка бедидери чурттун социал-экономиктиг хөгжүлдезин дүргедедиринин алыс утказы кылдыр партия санап турар. Ону чедип алыр төлээде, материалдыг болгаш угаан-бодал байлактарын хуваарынга хамаарыштыр социал чептүг чорукту быжыглаарынче угланыышкынны чайгылыш чок чорудар, хуваалданың механизмин дешнештирилгеден болгаш күш-ажылчы эвес орулгалардан арыглаар талазы-биле дээштиг хемчеглерни алыр, ажылдакчы болгаш коллектив бүрүзүнүң материалдыг байдалы оларның күш-ажылының түүнелдериниңден хамаарылгалыг болурун хандырар херек.

Хуваалдага чептүг чорукту, ажылдап кылганының санындан болгаш шынарындан хамаарыштыр төлевиринин принцивиниңден ойталаашкыннар күш-ажыл болгаш күш-ажыл талазы-биле идепкей чок чорук, мөзү-шынарның норма-чижектериниң үрээшкини, орулгаларның катап хуваалдазының чажыт хевирлери, ниитилелге эвээшти бергеш, оортан хөйну алырынче чүткүүшкүн ышкаш, ындыг болуушкунарга чедирер апаар. Ол болуушкунарга удур демиселди күш-ажыл хемчээшкининге контрольду күштелдиринин аргазы-биле, хереглелдиң хемчээшкини-биле, кижизидилгениң чепсектери-биле, хоойлунуң күжү-биле чорудун болур болгаш чорудардаа ужурлуг.

Ниитилелдиң политиктиг системазын партия сайзырангайжыдып, эргелеп башкарылгага, шиитпирлерни белеткээринге, чугаалажып көөрүнге, хүлээп алырынга болгаш боттандырарынга ажылчы чоннарның улам-на хөй массаларының практиктиг боттуг киржилгезин хандырар дээш демократиялы, чоннуң социалистиг бот-башкартыныышкынын калбартып, ханыладып турар.

ССРЭ-ниң хамааты бүрүзү эргелеп башкарылгага киржир эргелиг. Ынчалзажок ол эргени кижилер янзы-бүрү хевирлиг кылдыр боттандырып турар. Чамдык кижилер албан-дужаалынын талазыбиле профессионалдыг башкарыкчылар, удуртукчулар болун турар. Өскелери —хөй-ниитичи эге-биле эргелеп башкарылгага киржип, Советтериниң чанында янзы-бүрү комиссияларга, ажылчы чоннарның хөй-ниити организацияларынга киржип турар. А чамдыктары киржип шыдаазының, күзел чогунуң азы үе чедишпезиниң чылдагааны-биле эргелеп башкарылгага кириштейн турар.

Кедизинде барып шуптузу эргелеп башкарылгага кириш-

ИЙИ СОВХОЗ: байдал ийи аңгы

Күс дүшкен. Дүннер дыка соок бооп, хыраа дүжүп, даңгаар эртен хову-шөлдер кырынга куу туман чаттыла берген чыдар апарган. Республикада дүжүт ажаалдазын эгелеэзин ажыл-агый-даа чок, шупту-ла чымыштыг иште хаара туттунган. Ынчалза-даа оларның чугула кампаниягa хамаарылгазы, ону чорудуп турарының байдалы аңгы-аңгы бооп турар. Чижек кылдыр Улуг-Хем районда «ҮТКА 25 чылы», «Ак-Туруг» совхозтарда байдалды көрзөли.

Сентябрының 17. Дүштекиниң он ийи шак үезинде «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң № 3 хову-трактор бригадазының хову турлаанга келиривиске, беш комбайнны башкарыкчылары үзеп-чаган, үүрмек септелгезин чоруткан турлар. Чүге ажылдавайн турарын сонуургаарывыска, дүне чаъс чаттан, тараа ам-даа өл, дүүш соонда ажылдап эгелээрин комбайнерлер тайылбырладылар.

Ынчан турда, дүүш үези четкей, механизаторлар чемненип алгаш, комбайннарының суун төккеш, машинага олурупкаш халдып ынай боорга, кайгап чыдып кагдывыс. Орай кежээ турлагга катап кзөривиске, комбайнар турган черлеринде турбушаан. Ол хүн бригаданың тараажылары чангыс-даа гектар черге тараа кеспээн, грамм-даа тараа бастырбаан.

Ол-ла турлагда Кызылдың педагогика институдунуң ажыл-агыйга шефтеп келген студентилери чурттап турар. Бис кзөп турувуста, оларның чамдыызы совхоз төвү кирер деп белеткенген, өскелери дыштанып чыткылаар болдулар. База-ла чүге ажылдавайн турарын сонуургаарывыска, мынчага чедир оларның капуста чыып турары шөлүнге чедирер машинаның келбээнин чугааладылар. Кежээ база-ла оларның ажыл чок хүнзээнин билип алдывыс. Дыка-ла ажыл-агыйжы эвес чорук, хүн дургузунда, ам барып кончуг чымыштыг үеде, бүдүн бригада ажыл чок хүнзээн.

Турлагда радио-даа, телевизор-даа чок, солуннар аажок озалдап келзе кзөр, келбезе келбес. Ында поварлар бар-даа болза, сургуулдар аңгы чемненип, боттары чем кылып турарын, продуктулар-биле хандырылга механизаторларга деңнээрге, четпезин олар чугааладылар.

Тараажылардан он-на хире кижи турлагга хонар, артканнары чаңгылай бээр. Эртен чыглып чадап, бот-боттарын манажып турда, үе элээн орайтаар.

Совхозтуң төп шаңы. Анаа кандыг-даа септелге болбаанын ооң эргелекчизи А. О. Сержикпей чугаалап, ол айтырыгны каш-даа катап совхозтуң дирекциязынга тургусканын, ынчалза-даа ону херекке албаанын чугаалады. Шаңның херими чер-чери-биле кзөп ужуп турар апарган, ыяштар-биле иттиргилеп каан. Ынзы-бүрү чемнишчидилгелер, малга немелде чемгерилге кылыр концентраттар, дус, цемент, витаминниг сиген далганы дзөш өске-даа үүлдер ында мында серилер адаанда, ажык дзөр-даа адаанда сүсперли берген чыдар. Бо чылгы чаа каскан 12 тонна картофель ажык дзөр адаанда ирип-чыдып чыдар. Чаъстан, сооктан, изигден үрелгени аажок, баштай көргеш, эрткен чылгы артып калган картофельди үндүрүп кааны ол-дур деп-даа бодаан бис. Ону хаванга чидиртир деп турар, ам каш хонар болза, ону хаван-даа чивес

Тараа кургадыр агрегат, тараа арыглаар, үдүрер машиналар шупту септеттинген деп санадып турар. Ынчалзадаа чиганнчин аажок, тараа кургадыр агрегаттың бункерлеринде эрткен чылгы-ла тараа артынчылары чытпышаан. Септеп, үзеп-чаап турган чүве болза, каракка кзөскү болгу дег.

Шаңның девискзөрин шагда-ла багайтыр бетонныаан хевзөр кандыг-даа чаартылга, септелге анаа чорутпаан. Бетон хоюдуунга салып турган сай, даш, элезин ооң кырынче үнүп кзөп, тараага холужуп чыдар. Шаңның мал чеминге тараа чарбалаар ажылдакчызы А. Х. Шижи-Нава ындыг тарааны тыртыларга, ооң-биле кады холужуп келген даштардан дзөрбенин болган нок-ла үрели бзөрин хомудап чугаалап олурду.

Тараа уруп болур ийи складтың бирзөзи мүн-не чүгзөр, аштаттынган болза, өскези мырыңай сан чок, ону аштап-арыглаарынга улуг-ла күш негеттинер апаар. Ниитизи-биле четпес, чедир кылдынмаан үүлдер-ле хөй.

Совхоз төвүнден ооң кожазы «Ак-Туругже» чоруп ора, тараа ажаап турар дөрт комбайннарга келдивис. Ажыл-агыйның девискзөринге чаъс база-ла дүшкен, ынчалза-даа ак-туругжулар анаа сылдап, чылдагааннап олурбаан. Шөлге тараажылар-биле чугаалажып турувуста оруктап база дөрт комбайн эртти. Кара-Сугнуң таразын тавычалай кестирип дооскаш, Ооругнуң шөлдеринче бар чыдар комбайннар дзөраин билдивис. Ажыл-агыйның тараажыларының чугула херекке хамаарылгазын моон безин көрүп болур.

Мында шупту-ла чүве эки деп база болбас. Четпестерниң бирзөзи — ажыл-агыйда чүк машиналарының чедишпезинден тараа сөөртүлгезинде күскү чер аңдарылгазы чорудар ужурлуг «К-700» тракторларның ажылдап турары.

Ажаалданың баштайгы хүннериниден-не комбайнерлер Сандан-оол Сандак, Вячеслав Дамчаа, трактористер Билдин-оол Кечил-оол, Александр Шожаалай шылгарап, эш-өөрүнге үлегер-чижээн көргүзүп турар.

Совхозтуң төп шаңында баштайгы чүс ажыг тонна тараа дүжүртүнген. Тараанның шыгы кончуг, ынчангаш ону шаңда кургадыр чаткан, чамдыызын тараа кургадыр агрегатта кургадып турар. Ажылчыннар чедишпезинден ажылды ийи-үш эзлчеглиг болдурарының арга чогун шаң эргелекчизи М. Т. Зотов дыннатты. Моон соңгаар тараа мөөнү-биле дүжүп эгелээрге, ам бар ажылчыннар чангыс эзлчегге безин чедишпейн барып болур. Ынчангаш шаңга немелде күш айтырыын дарый шиитпирлээри чугула.

Кожа ийи совхозта күскү дүжүт ажаалдазында байдал мындыг янзылыг ийи аңгы. Үе бодунуун ап, ажаалданы шалыпкын чорударын негеп келген, ынчангаш каш дакпыр кужениишкиниг ажылдаар апаар. Ол чүгле үстүнде айыттынган совхозтарга эвес, республиканың бүгү ажыл-агыйларынга, бүгү чер ажылдыгларга хамааржыр.

Н. БАЗЫР.

ЧУРУКТА: мурнакчы тракторист Билдин-оол Кечил-оол.

СОВЕТ ДЕЛЕГАЦИЯНЫҢ ЧЕДЕ БЕРГЕНИ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). КНО-нуң Кол Ассамблеязының 40-ги сессиязының ажылынга киржири-биле Кол Ассамблеяның сессиязынга ССРЭ-ниң делегациязын баштаан СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри З. А. Шеварднадзе Нью-Йоркта чеде берген.

Нью-Йоркка келгеш, ол мынча деп медеглээн:

КНО-нуң Кол Ассамблеязының амгы сессиязынга ССРЭ-ниң делегациязы маңаа, бо шуулганга, тайбыңны камгалаарынче болгаш быжыглаарынче оруктарны дилеп тыварынга дузалаар күзел болгаш шиитпир-биле келген.

Удавас, октябрь 24-те, Каттышкан Нациялар Организациязын тургускан үеден бээр 40-чыл оюн байырлап демдеглээр. Ол болза бо хүннүң болгаш келир хүннүң дугайында бодаарынга эки чылдагаан-дыр. Маңаа дүүнгү хүнче көрүп, сагынмайн барып болбас.

40 чыл мурнунда герман империализмни болгаш япон милитаризмни ашкан Улуг тиилелге, бир эвес улустар Чер кырынга тайбыңны камгалаар дзөн чүткүлүнге боттарының күжениишкиннерин каттыштырар болза, кайы хире хөй үүлдү чедип ап болурун бүзүреллин-биле көргүзүп бадыткаан.

Чаа дайыны чайладыр дугайында сагыш салымышкын КНО-нуң бодун тургузарын негеп келген. Ол бөгүн-даа ниити кижи төрелгетенниң солрулгазы болуп артышаан. Ону шиитпирлээринге хөделиишкиннериниң кол угланыышкыны болза чүүн-даа мурнунда боо-чепсекти эндере бүдүрерин кызыгаарлаары болгаш соксадыры, космосту милитаризастаарын болдурбазы болур.

Совет Эвилели ол угланыышкын-биле идепкейлиг болгаш тодаргай сорулгалыг хөделип турар. Женевада совет-америк чугаалажышкынарда, чепсегленишкинни дүжүрер талазы-биле делегей конференциязында, өске-даа ийи талалыг болгаш хөй талалыг чугаалажышкыннарда ол ынчаар хөделип турар. КНО-да бис база ынчаар хөделип турар бис.

КНО-нуң Кол Ассамблеязының амгы сессиязынга чугаалажып көөру-биле «Космос делгемни милитаризаставас байдалдарда ону тайбың сорулгаларга шиңгээдип алыр дзөн делегейге кады ажылдажылга дугайында» чаа улуг хемчээлдиг саналды бистиң чуртувустуң киргени билдингир болгай. Ол инициативаны боттандырып чорудары бүгү күрүнелериниң болгаш улустарның чаагай чоруунга, кижи төрелгетенниң тайбың келир үезиниң эрге-ажыктарынга бараан болур ийик.

Делегейниң ооң өске-даа чугула айтырыглары база бар. Ол болза дүшкүүрлүг чоруктуң болгаш дайын месилдежиишкиннериниң делегейниң янзы-бүрү районнарында одаглары болур. Ол — экономиктиг болгаш социал-экономиктиг чугула сорулгаларын шиитпирлээр талазы-биле коллективтиг күжениишкиннерге доктар чедирерин кызыдып турар.

Пленэрлыг баштайгы хуралга КНО-нуң Кол Ассамблеязының 40-ги сессиязының даргазынга Хайме де Пиньести (Испания) соңгаан. Юбилейлиг сессия делегейниң улустары кайгамчыктыг ийи болуушкунуң чылында — делегейниң ийиги дайынының доозулганының база бөгүн-даа тайбынны камгалаарының болгаш айыыл чок чорукту быжыглаарының дзөштиг чепсээ болуп турар Каттышкан Нациялар Организациязын тургусканымың 40 чылында чылган-дыр деп, эге сөзүнге ол демдеглээн. КНО-нуң бедик принциптерин болгаш алыс сорулгаларын боттандырарының эргежок чугулаазын Х. де Пиньес онзалан демдеглээн, ядролуг болгаш аная нургулай-даа боо-чепсектерни «коргунчуг хемчээлдерлиг» кылдыр эндере бүдүрүп турун бергенин соксадырын деткип чугаалаан. Кол Ассамблеяның 40-ги сессиязының даргазы колония чурттарга болгаш улустарга хамаарышпас чорукту тыпсырының дугайында ССРЭ-ниң инициативазын өзүгаар 25 чыл мурнунда хүлээп алдынган төөгүлүг Декларацияның онза чугула ужур-дузалының демдеглээн. КНО-нуң колонализмден улустарны хостаарынче, оларның бот-башкартынарының болгаш күрүнелериниң бүрүн бүдүн девискзөрлиг турарының принциптерин бадыткаарынче угланган ажыл-чорудулгазынга ол документ чугула рольду ойнаан деп, ол чугаалаан.

Сессияның ажылының баштайгы хүнүнде организастыг чамдык айтырыгларны шиитпирлээн. Бүрүн эргелерни хынаар талазы-биле комитеттиң кежигүннеринге Ботсванаың, Бразилияның, Бурундинин, Канаданың, Кылат Улус Республиканың, Чаа Гвинея Папуазының, ССРЭ-ниң, Суринамның болгаш АКШ-тың төлээлекчилерин бадылаан. Ниити политиктиг чугаалажылга доозулганының соонда сессияның ажылы мөөнеттинер апаар Кол Ассамблеяның кол комитеттериниң даргаларын соңгаан.

С. БАЙБАКОВ,
А. СИДОРУК,
В. ЧЕРНЫШЕВ.

КНО-НУҢ КОЛ АССАМБЛЕЯЗЫНЫҢ 40-ГИ СЕССИЯЗЫ АЖЫТТЫНГАН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА-ның корр). КНО-нуң Кол Ассамблеязының 40-ги сессиязы Каттышкан Нациялар Организациязының штаб-квартиразында чап-чаа ажыттынган.

Кижи төрелгетенниң сагыш-сеткилин хайныктырып турар бүгү-ле айтырыглар, бирги эзлчегде тайбыңны болгаш делегейге аймыл чок чорукту быжыглаарының, ядролуг кыжанығны кошкадырының болгаш чайладырының, Чер кырынга боо-чепсекти эндерилдирерин соксадырының болгаш ындыг чорукту космоска болдурбазының, месилдежиишкиннериниң таарыштыр шиитпирлээриниң болгаш дүшкүүрлүг чоруктуң одагларын чок кылырының, күрүнелер аразынга ажылышчи нады ажылдажылганы таарыштыр тургузарының айтырыглары сессияның хүн чурумунда хаара туттунган. «Каттышкан Нациялар Организациязы кедилиг тайбын дзөш» деп лозуңну делегей ниитилежилгези тодаргай утка-биле долдурар дзөш туржып турар, фашизмни болгаш милитаризмни ашкан Улуг Тиилелгениң түннелинде төрүттүнген КНО-нуң 40 чыл оюн ол лозуннуң адаа-биле демдеглеп турар. Дайынның човулан-хилинчектеринден келир үениң салгакчыларын адырып алыр деп делегейниң бо ат-алдарлыг организациязының кол сорулгазын боттандырарында дузалаар дзөш делегей ниитилежилгези туржуп турар.

КНО-га чугаалажып турар айтырыгларның бүгү-ле комплекизин дугайты нижи төрелгетенниң амыдыралчы чугула күзел-чүткүлдеринге таарышкан боттуг бүдүштүг программаны Совет Эвилели киирип турар. «Космосту милитаризастаавазының байдалдарында ооң делгемин тайбың сорулгаларга шиңгээдип алыр дзөш делегейге кады ажылдажылга дугайында» айтырыгны сессияның хүн чурумунга киирер дзөн ССРЭ-ниң саналын КНО-га калбак деткиишкин-биле утка-ан, ооң алыс сорулгазы — космосту дайынга эвес, харын тайбынга болгаш айыыл чок чорукка, бүгү улустарның экономиктиг болгаш социал депшилгезинге бараан болур кылдыр коллективтиг күжениишкиннер-биле тургузары болур. ССРЭ-ниң ядролуг халапты болдурбазынче угланган өске-даа хемчеглерин база ядролуг кандыгдаа чазылдырыгларга шенелдерни бо чылдың август 6-дан эгелээш ооң чангыс талалыг соксатканын делегей ниитилежилгезинде бединиг үнелеп турар.

АКШ баштаан империализмниң шериг-стратегтиг деңбайдалды үрээринче болгаш боо-чепсектерни эндере бүдүрерин күштелдиреринче, ону космоска нептередиринче угланган политиказының, мырыңай күрүне терроризмниң политиказын ажыглаарынга чедир политика, экономика болгаш шериг талазы-биле каржы-дерзин ыйыышкынының дузазы-биле бодунуң тура-соруун өскелерге доңнаштырар дзөр оралдажышкыннарының түннелинде делегейде тургустунган дүшкүүрлүг байдалда болуп эртер. Ындыг үүлгедиишкиннер нациялар ниитилежилгезинин шүгүмчүлеп көрүүшкүнүн хайныктырып турар. Ындыг шүгүмчүлээшкинге бодунуң кылыктанышкынын чажырбайн, КНО-га болгаш ында бактааган бот-эргелиг күрүнелерге удур дерзин хоптап, нүгүлдээшкиннер болгаш коргуудуушкуннар кылырының кампаниязын Вашингтон уламчылап, боо-чепсекти улам эндерилдирерин болдурбас дзөш боттуг депшилгени чедип алыр, делегей байдалын кадыкшыдар, амгы үениң социал-экономиктиг чугула сорулгаларын шиитпирлээр талазы-биле коллективтиг күжениишкиннерге доктар чедирерин кызыдып турар.

Пленэрлыг баштайгы хуралга КНО-нуң Кол Ассамблеязының 40-ги сессиязының даргазынга Хайме де Пиньести (Испания) соңгаан. Юбилейлиг сессия делегейниң улустары кайгамчыктыг ийи болуушкунуң чылында — делегейниң ийиги дайынының доозулганының база бөгүн-даа тайбынны камгалаарының болгаш айыыл чок чорукту быжыглаарының дзөштиг чепсээ болуп турар Каттышкан Нациялар Организациязын тургусканымың 40 чылында чылган-дыр деп, эге сөзүнге ол демдеглээн. КНО-нуң бедик принциптерин болгаш алыс сорулгаларын боттандырарының эргежок чугулаазын Х. де Пиньес онзалан демдеглээн, ядролуг болгаш аная нургулай-даа боо-чепсектерни «коргунчуг хемчээлдерлиг» кылдыр эндере бүдүрүп турун бергенин соксадырын деткип чугаалаан. Кол Ассамблеяның 40-ги сессиязының даргазы колония чурттарга болгаш улустарга хамаарышпас чорукту тыпсырының дугайында ССРЭ-ниң инициативазын өзүгаар 25 чыл мурнунда хүлээп алдынган төөгүлүг Декларацияның онза чугула ужур-дузалының демдеглээн. КНО-нуң колонализмден улустарны хостаарынче, оларның бот-башкартынарының болгаш күрүнелериниң бүрүн бүдүн девискзөрлиг турарының принциптерин бадыткаарынче угланган ажыл-чорудулгазынга ол документ чугула рольду ойнаан деп, ол чугаалаан.

Сессияның ажылының баштайгы хүнүнде организастыг чамдык айтырыгларны шиитпирлээн. Бүрүн эргелерни хынаар талазы-биле комитеттиң кежигүннеринге Ботсванаың, Бразилияның, Бурундинин, Канаданың, Кылат Улус Республиканың, Чаа Гвинея Папуазының, ССРЭ-ниң, Суринамның болгаш АКШ-тың төлээлекчилерин бадылаан. Ниити политиктиг чугаалажылга доозулганының соонда сессияның ажылы мөөнеттинер апаар Кол Ассамблеяның кол комитеттериниң даргаларын соңгаан.

С. БАЙБАКОВ,
А. СИДОРУК,
В. ЧЕРНЫШЕВ.

⊙ ⊙ ⊙

Куба моон-биле ам чзөрби бет чыл ажыг үениң иштинде социализм тургузуушкунунуң оруу-биле чоруп турар. Ол үениң иштинде чуртка эрткен үениң аар-берге артыышкыны болур хожудангай чорукту узуткаар дзөш канчаар-даа аажок улуг ажылды кылып чоруткан. Революцияның баштайгы чылдарында-ла Хосталга ортулуунга бижик билбес чорукту бүрүнү-биле узуткаан болгаш бөгүн ам ында республиканың үшкү-ле чурттакчызы өөренин турарын чоргаарланыышкын-биле чугаалап турар. Үлетпүр болгаш кедзө ажыл-агый чедишкиниг хөгжүп турар.

Социалистиг Кубаның чедишкиннери Африканың, Азияның болгаш Латин Американың хөгжүп турар аныяк улустарынга сорук киришкиниг үлегер-чижек бооп турар.

Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг дем каттыжылгазының өске-даа чурттарының акы-дуңма өзүзүнүң дузазынга даянып алгаш, Кубаның ажылчы чоннары боттарының мурнунда салдынган сорулгаларны чедишкиниг күүседип турар.

ЧУРУКТА: Куба Республиканың пайысылалы — Гавана.

Г. НАДЕЖДИННИҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

⊙ ⊙ ⊙

ХӨГЖҮЛДЕЗИН ДҮРГЕДЕДИРИНИҢ ДУГАЙЫНДА

кен турар кылдыр киржип турарларны көвүдедири — социализмниң политиктиг системазының, социалистиг бот-башкартынаышкын хөгжүлдезинин чугула угланышкыны-дыр.

Советтериниң ролюн бедидери, чонга оларның отчёттуг болурун күштелдирери, бүдүрүлгелериниң болгаш тудугларының, колхозтарның болгаш совхозтарның ажылының айтырыгларын хүн бүрүде чугаалажып көөрүнге, шиитпирлээринге ажылчы чоннарны киириштирери, партия органнарының, эрге-чагырганың болгаш эргелелдиң бүгү органнарының ажылының дугайында чонга дыңнадырын калбартыры, хөй-ниитиниң хөй санныг организацияларының болгаш чогаадыкчы эвилелдериниң ажылын идепкейжидери — ол угланышкынны боттандырарының кол оруктары-дыр.

Ажылчы чоннарны эргелеп башкарылгага киириштиреринің калбак аргаларын Күш-ажылчы коллективтер дугайында хоойлу ажыдып берип турар, ынчалзажок ол аргаларны чамдыкта чедир ажыглавайн турар.

Чурттуң социал-экономиктиг хөгжүлдезин, эртем-техниктиг депшилгени дүргедедири, ажыл-агый механизмин сайзыраңгайжыдары коммунистиг тургузуушкунуң социал айтырыгларын шиитпирлээринге таарымчалыг үндезинни тургузуп турар.

Көдээ ажыл-агыйны индустриалдыг үндезиинче шилчидип киирери, интенсивтиг технологияларны аная нептередири көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинин чүгле өзүлдезин дүргедедир эвес, харындаа хоорай болгаш көдээниң аразында, ажылчын аңгының болгаш тараачыннарның аразында илдең ылгалдарның чидери, социал талазы-биле бир дөмей байдалдың тургустунары ышкаш, ындыг социал айтырыгларны шиитпирлээринге идигии берип турар.

Амгы үеним бүдүрүлгезинин, эртем-техниктиг революцияның негеп келгени ажылчынарның болгаш колхозчуларның культура-техниктиг деңнелин бедидери угаан болгаш хол-биле кылыр ажылдарның кижилерин чоокшулаштырып, оларның аразында илдең ылгалдарны ажып эртерин дүргедедип турар.

6. ДҮРГЕДЕЭШКИН БОЛГАШ КИЖИ

Эң чугула болгаш берге чүүл болза, кижилерниң, ылаңгыя удуртукчуларның мөө-медерелин эде угаары, чурттуң социал-экономиктиг хөгжүлдезин дүргедедириниң сорулгаларын шиитпирлээринче күзел-сорукка оларны кижизидери, психология талазы-биле чаартылгазын чедип алыры болур. Ынчаарга ол эде тургузулганы, М. С. Горбачевтуң чугаалааны дег, бүгү кижилерге болгаш каяадаа — төпке-даа, республикаларга-даа, областарга-даа база күш-ажылчы коллективтер бүрүзүнге-даа — боттандырып чорудар херек.

Угаан-бодалда болгаш ажыл-херектерде мурнуку хевзөр артарынче чүткүл, консерватизм ам-даа бар, а чамдыкта харын ажылдың чаңчыкканы, тургустунуп келген хевирлерин болгаш аргаларын солуур болгаш бо хүннүң-даа, даартагы хүннүң-даа негелделеринге дүгжүп турар бүгү-ле чаа чүвеге орукту ажыдып бзөринче шилчиир хөөн чогу илереп турар. Ол ындыг болуру-даа билдингир, чүге дзөрге шиңгээттинген, каалама орук-биле чоруурга, сеткилге шөлзөн болгай. Улуг дыка бодаңгандаа, чогааткан-даа, чүткзөндаа херзөө чок, хаая эвес таварылгада бергезимзөр орукче саарыылдыг чүведен кылып-даа көргей-ле.

Кижилериниң чаа чүүлге хамаарылгазы ындыг янзылыг аңгы-аңгы. Чамдыктары чаа чүүлду кандыг-даа дадаалзаа чок хүлзөп ап, бүгү күжүн харамнанмайн ол дзөш демисежир. Өскелери тавын бодап, манагзынып, а моон соңгаар чүү болур эвес, партияның ап чорудуп турар хемчеглери бистиң төөгүвүске эвзөш эвес таварышкылаанывыс эзлчеглиг кампания эвес ирги бе деп бодаңгылаар. Үшкүлери, а олар ындыг-ла кончуг хөй эвес, шуут шаптыктап турар, ынчангаш олар оруктан чайлап бээр ужурлуг.

Кол чүүл болза, массаларны чогуур сеткил-хөөнге кижизидериндe, чүге дзөрге эчис түннелинде ажыл-херектин чедишкинин чүгле чаңгыс удуртукчулар эвес, а олар шиитпирлеп турар болгай. Чаа өзүг-биле ажылдаарынга массаларның күзелин болгаш ажылдап билирин хайныктырар херек. Оларның кичээнгейин эң-не чугула чүүлге — эртем-техниктиг депшилгеге мөөнзөрин чугула.

Социал-экономиктиг хөгжүлдениң дүргедзөшкинин кижилерге дзөш кижилер боттары боттандырар. Кижилер медерелдиг болган тудум, олар мировоззрение, эртем, аажы-чаң талазы-биле кайы хире улуг чергелиг белеткеттинген болдур, дүргедзөшкиниң херзөө улам чедишкиниг бурунгаарлаар.

Дүргедзөшкиниң материалдыг үндезини —эртем-техниктиг депшилге боду боттаны бербес, ону кижи боттандырары билдингир. Ынчангаш ооң билиглериндeн, кылып шыдаарындан, бүдүрүлгечи чаңчыгышкынындан шиитпирлин-биле хамааржыр.

Эртемниң болгаш техниканың эң эки чедишкиннериниң үндезилеттинген амгы үеним бүдүрүлгези дүрген өзүп турар негелделерни чүгле машиналарга болгаш технологияларга эвес, а харын чүүн-даа мурнунда ол техниканы чогаадып база башкарып турар ол ажылдакчыларының боттарынга салып турар. Чаа хевириниң ажылдакчызы хевирлеттинип турар. Ооң күш-ажылынга улам улуг черни угаан-бодал күжениишкиннери, чогаадыкчы чорук эзлеп турар. Ол дзөрге калбак профессионал билиглиг болгаш бедик мергежилдиг, амгы үеним бүдүрүлгезинин политехниктиг үндезиннерин ханы билир, эң чаа техниканы болгаш технологияны дүрген шиңгээдип ап шыдаар кижи-дир. Кижиниң электроннуг саналга техниказы-биле харылзааны тургузуп билири, ону күш-ажылга болгаш амыдыралга ажыглап билири улам улуг ужурдузалыг апар чыдар. Чуртта чоруттунуп турар школа реформазы база ол сорулгаларны күүседиринче угланган.

Дзөди болгаш ортумак тускай өөредилге шыңгыы эдилгелерни негеп турар. Эртемде болгаш техникада эң колкол угланышкынарны чогуур үезинде эскерип билири, ооң эң үндезин болгаш улам чугула бооп турар угланышкынарыңа тускай эртемниглерни белеткзөри, кижини чаа үүлге өөредир, медзөлерниң кызыгаар чок океанынга хостуг эштир кылдыр өөредир — сорулга ындыг.

Ынчалзажок хамык чүве ооң-биле кызыгаарлаттынмас. Бистиң хүннеривистиң эртеми болгаш техниказы чүгле кижиге улам чаа, улам бедик негелделерни тургузуп турар эвес, харын улам улуг бедик негелделерни салып турар. Автоматизацияның, эң нарын, үзүктел чок болгаш дүрген өскерличел бүдүрүлге чорудуунуң делегейинге, медзөлериниң соксаал чок шуудуунга кара чаңгыс кижиден ажыл-херектин чедишкини азы буураары, улуг беримче азы чидириг хамааржыр. Ындыг байдалдарда кижи чүгле профессионал болгаш техниктиг бедик белеткелдиг эвес, а идей-политиктиг, философия болгаш мораль талазы-биле бедик белеткелдиг болур ужурлуг. Ынчангаш кижи бүрүзүн эртемге үндезилеттинген мировоззрениеге, коммунистиг мөзү-шынарга кижизедириниң, ооң мага-бот болгаш психологтуг шынарларын сайзыраңгайжыдарының, янзы-бүрү чогаадыкчы чаанын оттурарының эргежок чугулазы моортан илереп турар. Өскзөр чугаалаарга, ооң бүгү талалыг дең-деск хөгжүлдезинге байдалдарны тургузар херек.

Партия идеологтуг, кижизидилге ажылының ажыктыын бедидер дугайында сагыш салып турар. А ооң ажыктыы сес-биле эвес, а ажыл-херек-биле, ажылчынар, колхозчулар, интеллигенция улуг-даа, бичии-даа айтырыгларны шиитпирлээринге канчаар киржип турары-биле, олар канчаар ажылдап турары-биле, четпестер болгаш чедир кылбаан чүүлдер-биле канчаар демисежип турары-биле хемчээттинер. Чурттуң мурнунда тургустунуп турар чаа сорулгаларга болгаш айтырыгларга миллион-миллион кижилериниң соонуургалын болгаш медерелдиг хамаарылгазын оттурары, төлевилеттинген чаартылгаларны шудургу боттандырып чорударының эргежок чугулазынга оларны бүзүредири, олар ажылчы чоннарның боттарының ажыл-херээ, кижи бүрүзүнүң хууда херзөө болган турарын чедип алыры — партияның чедип алырыче чүткүп турар чүүлдери бо. Ол бистиң өндүр улуг улузувустуң чогаадыкчы күштеринге, медерелинге, талантызынга болгаш ажылгырынга бүзүреп, шиитпирлер хүлзөп алырда болгаш боттандырарда эң калбак масаларга даяныр турар.

Партияның бүгү чүвени кижиге, кижиниң чаагай чоруунга деп программалыг лозуңу улам ханы болгаш тодаргай уткалыг апар чыдар. Ооң амыдырал-чуртталгазының болгаш күш-ажылының байдалдары моон соңгаар-даа улам экижирир, материалдыг чаагай чоруунуң болгаш культуразының деңнели бедирир. Кижилериниң хереглелдеринче, сонуургалдарынче болгаш негелделеринче кичээнгейни күштелдирери чугула, олар ам-даа бүгү-ниити чурум болбаан болгай. Чамдыкта кижилер тоомча чок чорукка, ынзы-бүрү хевиринин бюрократчы шаптараазыннарынга таваржып турар. Албан черлерин кезип, бижип, хомудал киирип, шыжыгып турар, ынчалзажок чер болганга кичээнгейлиг болгаш билишкиниг уткуп алыры четпейн турар. Ол тоомча чок чорукту, шаптараазыннарны ап октаары — кижилер-биле ажылдап турарларның ыдыктыг хүлээлгези бо. Социалистиг ниитилелге күш-ажыл кижизинин эрге-ажыктарынга хамаарышпас ындыг ажыл-херектер чок, турбас-даа ужурлуг. Кижиге кичээнгей чок чорукту кандыг-ла бир боттуг чылдагааннар-биле чажырарынга кандыг-даа агартыышкын болдунмас, турбас ужурлуг.

Совет кижиге хөйну бараалгаткан. Ооң эргелери болгаш хосталгалары делгем. Ынчалзажок ооң коллектив, ниитилел мурнунга харыысалгазы база улуг. Соксаал чок болгаш эки ажылдаары, ниити херекке, чурттуң национал байлаанга салыышкынын улгаттырары — кижиниң бирги чергелиг хүлээлгези ол. Чүгле аная үндезилеп ооң амыдыралының байдалдарын экижидип болур.

* * *

Совет ниитилелдиң хөгжүлдезинин амгы үе-чадазы — эң-не нарын, эң-не берге, ынчалзажок чугула үе-чада. Бис моон мурнунда-ла шиитпирлеп болур турган сорулгаларны шиитпирлээр ужурлуг бооп турар бис. Чижээ, бүгү совет кижилерни өзүт болгаш сүт-биле, эки шынарлыг үлетпүр бараанары-биле хандырары ышкаш. Бис бөгүнгүнүң сорулгазын шиитпирлээр ужурлуг бис: бистиң бышкан социализмниң ниитилелин ооң бүгү талаларынга, бүгү угланышкынарынга быжыглаар болгаш хөгжүдер ужурлуг бис. Бис келир үе дугайында бодаар ужурлуг бис. Бистиң өчис сорулгавыс — коммунизм. Бис ынаар бар чыдар бис база албан чедер бис.

Ооң магадылалы — бистиң кайгамчык чаагай, ажылгыр, тывынгыр чонувус. Ооң магадылалы — демиселлиң болгаш тургузуушкунуун деңнээр чүве чок оруун эрткен бистиң партиявыс, большевиктериниң, коммунистерниң партиязы. Ажылчын аңгының партиязы, бүгү улустуң партиязы. Ооң магадылалы — партияның болгаш чоннуң буазулбас чаңгыс эви. Кымныг-даа бузуп шыдаазы чаңгыс эп. Чоннуң болгаш партияның, партияның болгаш чоннуң сырый каттышкан чаңгыс эви — ол дзөрге ооң мурнунда шиитпирлеттинмээн айтырыгларны, бистиң хүннеривистиң айтырыгларын болгаш келир үеним айтырыгларын чедишкиниг шиитпирлээриниң үндезини ол.

В. АФАНАСЬЕВ.

САЯН ДАГЛАРЫНЫҢ ЛЕГЕНДАЗЫ

ССРЭ-ниң күрүне цирягиниң артизи, Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Клара Оюновна Данчай-оол өөнүң өөн Валентин Анатольевич-биле «Саян дагларының легендазы» деп нюмерни белеткеп тургускаш, Кызылдың көрүкчүлеринге бараалгаткан.

Херип каан сыварындак демир кыры-биле ай-хүн хереллиг кылдыр кеттинген алдын даңгына таваар кел чоруур. Ол үеде коргунчуг мангыс кестү хонуп келгеш, уругну эрмече киир согарын оралдажыр. Даңгына мангыска туттурбайн, сүүр хаалар бизеннеринче үне халаан ышкаш, аваангыр уран кылдыр демир кырына самнап ойнай бээр. Дайзын мангыс ону магадай берип, олче халдаашкын кылырын соксадыр.

Бурунгу тыва тоолдардан үн[illegible] чогаалды бо артистер уран-мерген ойнап күүседир. Бо кончуг солун көргүзүг ам-даа үргүлчүлээр болза деп, көрүкчү кижи бодап, магадап орар.

Чангыс өг-бүле артистер бо күүселдени Кызылга аалдап чедип келген Москва облазының филармония артистериниң концертиниң эгезинде ойнап турганнар. Кызыл хоорайның чурттакчылары цирк артистериниң чаа күүселдезин улуг сонуургал-биле көрүп турганнар. Олар ам удавас Совет Эвилелиниң улуг хоорайларын эргип, чонну чаа номери-биле магададырлар. «Саян дагларының легендазы» харын-даа бүгү делегейни эргиир.

ЧУРУКТАРДА: артистер Клара Данчай-оол, Валентин Данчай-оол.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотолары.

«БОРИС ГОДУНОВ» ДЕП ФИЛЬМНИ ТЫРТТЫРЫП ТУРАРЫ

МОСКВА. «Мосфильм» киностудиязында «Борис Годунов» дээр ийн сериялыг өөнүг фильмни А. С. Пушкиниң өлүм чок чогаалынга үндезилээш, тырттырып турар.

ССРЭ-ниң улустуң артизи, ССРЭ-ниң Ленинчи болгаш Күрүне шаналдарының лауреады, Социалистиг Кушажылдың Маадыры Сергей Бондарчук ону тырттырар болукту баштап турар. Фильмниң кол оператору Ленинчи болгаш Күрүне шаналдарының лауреады В. И. Юсов.

ЧУРУКТА: Кызыл шөлде. Фильмниң «Лобное место» дээр болуушкунуң тырттырып турары. Ортузунда — режиссёр С. Бондарчук.

В. МАСТЮКОВТУҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Рассказ

БАШТАЙГЫ ТӨЛЕВИР

Александр ЯШИН.

Баштайгы төлевирни алгаш-ла, өөренмейн барган мен. Бо бүгү кандыг кончуг үеде болган чоор, бо бүгүнү сактыры кандыг кончуг хөглүг чоор.

Телевир Москвадан, «Пионерская правда» солундан келген чүве. Школа амыдыралының дугайында мээн бижээн чүвелерим аңаа өй-өйлеп парлаттынып, а бир катап харын-даа «Үстээн далган» деп басням безин үнген, оларны совет далгандан быжырганын билип кааш, буржуйнуң чивейн барганының дугайында чүве. Ол үеде дорт-ла үзелдиг буржуйлар турган-дыр ийин.

Алдаваан-даа болзумза, ол шилчиттиген үжен шаа рубль мени кайгадыпкан. Безин чэрбиден ажыг көпеек меңээ кажан-даа чоруп көрбээн-не болгай.

Акшаны район почтазындан бергедежип чыткаш ап алгаш, магазинден конфета, пряник болгаш пирог садып ал-ла, суурумче чүгүрүп кириптим. Кыжын чүве болгай. Шылба идиктерлиг мен, чылыг хевим чок болбайн, ынчангаш чоруп олурарымга, хала чок болган. Ынчалзадаа мен кылащтавайн, чүгүрүп чораан мен. Ол үеде ырлап чораан мен бе, самнап чораан мен бе дээрзин сагынмайн-дыр мен. Бүгү орукту дургаар чаңгыс-даа пряник чивээнимни сакты-дыр мен, чүге дээрге ол бүгүнү суурда аванга бүрүн чедиреринкүзээн мен. Мактаныксап чордум: кайы хире кончуг-дур мен деп аан! Папиростуң аксын база часпадым—таакпылавас турдум.

Кышкы хүннер кыска, канчаар-даа чүгүрүп чорзумза, суурга дөмей-ле дүне келдим. Карангыда бажыннар азыглары сооктан дыызырткайнып, чоңгулардан кывыскан деннер хып тургулаан. Чүгле чаңгыс бажында керосинниг лампа бар, ооң соңгалары өскелерден артык чырып турар. Ол бажында аныяк-өскен чыглып келгилээн. Бистиинде ындыг кежээлерни «хөөрежиглер» дээр. Кыстар узун сандайларда эзргиштерин туткулаап, аянчыды оргулапкан. Лён азы чөөк-биле чүн эзрип, гармоньга үдеди ырлашпышаан, бирээ —бодунуң, өскези — төдү оолдарга таваржы бээрин кызыдып олурулаар, а оолдар кадриль эгелеп-ааа-ла чалгаарап, сөстер кагжып шаг боор.

Ол үеде он беш хар четпээн турган мен, ынчалза-даа чугула чүве ол эвес. Чугула чүве болза, суур уругларының бирээзи меңээ таваржы бергени болдур ийин. Ааа ынакшый берген турдум — назы четкен душтук ышкаш кылдыр аан. Ынчаарда чүүү бодап, чүүү күзеп чораанымны — чүгле бурган билир ийнаан. Билир-даа турган болзумза, ам уткан-дыр мен.

Керосиннiг лампа бажының дал ортузунда астынган болгаш аажок чырык; хөөрежиг чап-чаа эгелээн, ынчалза-даа таакпының дургектелчек болгаш дзэрбектелчек ыжы ам-даа тарап читпээн, а дээвиирде дыгый хоюг болу берген чоруп турган. Кыстар, ааада дег, холбиле аргаан өөгүр, хаая ситец сарафаннарлыг, бажын иштиниң ханаларын дургаар олургулапкан, эзргиштерин тырыкылап, чөөк шөйген солагай холдарының салаалларын өттүргүлеп ап олургулаан. Эрлер бажыңның ортузунда бөкперлешкен, а кайы-бир дидими — уругнуң чанында сөгедектей олурупкан, чугаа-сооду-биле шаптыктаан-даа олурар. Сеткили ханган кыстар сыйтылады каттыржыр. Үргүлчү-ле хуужуурлар болгаш дузаан капуста чытталган шыгжат чаны, улуг орус печка ыны карангыда азыгда ошкашкылаар-даа. Ол кежээлериниң чаагай болгаш чажыт чүүлдери меңээ чап-чаа билдинип турган.

Ынакшааным Анна оң талакы азыгның ындыг-ла кескү эвес кухня имиритиинде олурган чүве. Ынчалзажок ол хамыктың эң-не чаражы болбайн канчаар ийик. Ак хендир-биле дөрбелчиннегилеп каан кызыл-шокар сарафанныг, өөгүр көк-шокар кофталыг, бажында аржылы чок. А шырайында — хүлүмзүрүг, чассыг, кажаразымаар, ол саныында чаактары хензиг өөр кедүрлүг каттылап, бирээзинге сыртылааштар ойбаанайнып, а кактары имирээри бергилээр. Оон ынай бажының дүгүн чаъштай өрүп алган болгаш аажок өөгүр, ынчалзажок кызыл-даа, көкдаа эвес — чиңгир көк ленталыг. Каактары кылаң-кылан, угаангыр, имиргей, көк-көк-даа ышкаш ийик; холдары тудунгур, ажылгыр, база-ла эптит-чымчак боор ийин он. Эх, оларга кажан бир дээп көрген болза аар! Ооң холу-биле Анна эзргиинин тырыкылап олурду, ооз амыраан дег чүгле хиндээр кылдыр ол хире хүштүг, а солагай холунуң салаалары үргүлчү чөөкте шимчеп чоруп турдулар.

Бажынче кире бергеш, оолдарга баштай-ла папиросум сунгуладым. Оныа чүве болбады-ла ышкаш. Оолдар папиросту төдүзүн куруглады апкаш, таакпылап-ла үндүлер, папирос дээрге кээшпе эвес-ле болгай. Бажың иштинде ыш-даа көөдүзээн.

Дараазында бодум Аннам чанынга саадаптым. Кыстарның чанынга улуг эрлериниң олуруптары дег саадаптым. Мурнунда Аннаның чанынга кажан-даа олуруп дидинмээн бодум ам саадапканым ол. Анна хендир эзрип олурду. Кожа олуруптарымга, өлдепсинмеди-даа. Ооң-биле ам чугаалажыр ужурлуг турган.

Карманымдан конфетти ужулгаш, саазынын часкаш, Аннаның аксынче бодум холум-биле суп бердим. Базала оныа чүве болбады. Анна менче ааа-ла көргеш, аксын ашкаш, чиңкен. Ынчанмыже ол менче көрүү каапкан. Мени дөмей-ле эскерип каан. Дараазында конфетти далашбиле часкаш, база-ла Аннаның аксынче суптум. Ол ону чиңкеш, каттырыпты. Чаактарын өрү бопуйту кедүргүлээш, чараш каактары сыгдыя бергиледи.

Ынчаар-ла аайлажып эгелээн: мен ону конфеттер-биле чемгерген, а ол каттырган. Чүге, кымны каттырып олурары ол деп? Мени болбайн канчаар ийик! Мени ол бичии-даа эгендирбээн. Дөмей-ле ол хамыктың чаражы, мен база бөгүн хамыктың дээрези түрдүм. Ах, мен ооңбиле чугаалажып шыдаптар турган болзумза аар!

Бак-ла чүве чүл дээрге, бо удаада бодум Аннам-биле чугаалажып чадашканым болдур ийин. Ынчалза-даа ол мээң конфеттерим чиңкенде, ооң эдээнге пряниктеримни уруп бердим.

Бодум пряниктерни-даа, конфеттерни-даа амзаваан мен. Чүнүң ужун чүве ийик — дээди ынакшыл азы чиге саваашкын бе, кызганыышкын азы чүректиң экиргээ бе?

Ол хөөрежиг черинден орай дүне, кажан улус удуп калганда ап четкеш, дагаа кажаазының чанында душкан-на савац дежекке удуп калган мен.

Эртенинде авам мээн чыткан черимге ап четти ол. Ол мени оттурбаан, а холдарын артында чажырыпкан турду. Бодум оттуп келген мен. Авыралдыг күжүр-ле авамны аар! Ол төдү-ле чүвени билип турган. Ооң ам-даа мүгулай хевээр, ынчалза-даа ондагайлыг шоваа дун оглу, ада-иевиниң хайгааралыдан дашкаар, бир-ле черден акша тып алган. Ол дээрге харааданчыг болгаш актыг-дүктүү-биле ажылдан албаан акшалар болбаажке! папиростар садып ап, боду таакпылап, оозун өскелерге үлеп, кыстарга чүзүн-баазын чигир-чимис бараалгадып турарын ава билип алган. Херек дээрге кыстаарында база четкен ышкажыл!

— Экии, авай!— деп аңаа чугааладым. — Чий каапкан чүү-хөө болза!

А ол меңээ:

— Акшаны кайыын алганыңны сөглеп тур, ool?

Ынчангаш ол сөстерден дүүнгү кежээниң аас-кежин сеткилимге база катап ырлап, харын-даа каактарым безин чырып тургулаан боор. Мен, туттунуп шыдавайн, хөөреп үндүм.

— Чогаалчы кижи-дир мен, авай. Чогаалчы кижи аан! — деп, өөрүшкүмге барык-ла оптуклушаан чугаладым.— Меңээ төлевир бердилер. Москвадан чоруткандырлар. Шоолуг чарыгдавадым, сезиннме даан, сеңээ база чогаадыптар мен. Төлевир-ле келир болгай але?

— Сен меңээ тоол чугаалава — деп, авам хорадан эгеледи. — Шынын чугаалаар болзуңза, дегбес мен. Акшаны кайыын алдың?

— Шынын чугааладым ийин: мен — чогаалчы кижи-дир мен, шулукчу аан. Ол дээрге төлевир-дир. Чогаал ажылы аан, билдиң бе?

Мээң эргим авам! Ооң оглунга акша-төгерик кайыын тыптып келгенин ол канчап билирил: албан-ажыл кылбайн турар, хууда ажыл-агыйы чок, кандыг-даа ус-тывыш кылбайн турар-ла болгай. Чуртта бижик бөлгүмнери эллэн каш чылларда ажылдап-даа келген болза, мээң кыргаи ием назынын бижик билбес хевээр эрттирип чорбушаан. Аңаа эрткен шагның кандыг-бир бижээчиал-биле чогаалчы дээр кижилерниң кайызы-даа демей-ле.

— Ах, ындыг сен бе, ада-раан кулугур! — деп, авам ажынып үнду.—Ак сеткилиңбиле миннир хөөнүң чок-тур бе? Бүгү назының иштинде шыны чажырып, арын-нуур чок чурттаксай-дыр сен бе? Сен чогаалчының кежин союп каавытпаанымны шинме...

СҮМЕЛЕКЧИМ

«Шын» солуннуң баштайгы номери үнгенден бээр 60 чылы чоокта чаа эткен.

Бүгү назынымда чугаалажып келген солунум чүве.

1930 чылдың чайы чүве. Моол бижик билир боорга, чаңгыс чер чурттугларының «Бижээчи» деп шолалаары, кожавыс Хертек Сүрүнүң өөнче маднай бердим. Аптаразының кырында чыткан «Тываның араттың шыны» солунну эскерип каггаш: «Солунуларны көрүп болур бе, акый?» дээримге, «Үжүк-бижик билир эвес, ону канчаарыл ол?» — деп кадыыг чарлык болду. Ынчалзажок эзрежип чаннып тургаш, чөпшээредип алдым.

Солуннуң бир кезээ моол дылда, а ийигизи латин бижикке үндезилеттинген, чаа тыва бижик-биле парлаттынган болду. Ол арында чаа тыва бижиктиң үжүк-алфавидин — «Бедик бажың» школазынга өөренгенивис бижикти моол бижик-биле очулдуруп парлаанын дыка сонуургадым.

«Бо солунуларны хайырлап көрүнерем, Бижээчи! Чаа тыва бижиктиң бо үжүүн дүжүрүп бижип алгаш, дораан эккеп берейн!» — деп диледим. «Хоржок-хоржок, ool!» — дээш, солунну мээң холдарымдан ушта тырттарга, солун орулгаш, бичии дилиндек кезин мээң холумда арты. «Канчаарыңар ол, Бижээчи, хайыран солунну ора тыртып алыр!» — дээш дыка хомудаан мен.

«Бижик билир эвес сен, дүжүрүп бижип алыйн деп чүүл? Кайы аразында үжүк-бижиктиг апарганың ол!»— деп, ол бүзүревейн шугулдады.

Солунну мун-не дилеп аптым. Амыраанымны чүге деңнээр ийик, артында буттарым черге дегбес чыгыы маннап олур мен. Чаа тыва бижиктиң үжен ийи үжүүн кыдыраажымга дүжүрүп бижип ал-ла, «бижээчиниң» харамнанып турган солунун чедирип бердим. «Шын»-биле эң баштай ынчаар ужуражып, танышкан мен.

Кажан, кайы чаптa бижикке өөренип алганың ол? — деп, сонуургаарга:

— Эрткен кызын «Бедик бажыңга өөренип алган мен ийин — дээш, кыдыраажымны чоргаарланып сундум. Хөөнүүт, хөөн чок көрдү. «Па, бо чүү деп бижиик чүвел, ool? Мээң-не билбезим бижик-тир. Кайы чаңгыс кызын-на бо бижикти номчуп, бижип турар кылдыр өөренип апканың ол бе? Сени аңаа тенип турар кижи деп бодадым ышкажыл. Меңээ база дузалажыр сен, дуңмам!» — деп арай чымчак чугаалады.

Чаа тыва бижикти удаткан чок бижип, номчуп турар кылдыр өөренип аптым. Ынчангаш «Шын» солун чаа тыва бижикке мени өөреткен баштайгы башкым болганын утпас мен.

Бир хүн суму даргазы Хелик кел дирткен, чеде бердим. Аптаразындан «Тываның араттың шыны» солуннуң эолчеглиг дугаарын ужулгаш, «мону номчуп билир сен бе, көрем, ool» — дээш, сунду.

Солуннуң чаа тыва бижиктиг арнында «Тыва херээжен Самбукайның чугаазы» деп улуг-ла кара эгени далаш-биле бүдүү номчудум.

— Билбес-тир сен бе? «Бедик бажыңга» чүүү өөренип турганың ол ынчаш! — деп, дарга арай чөгенгензиг айтырды.

Хөрээм ажыды чедургүлээш: — «Тыва херээжен Самбукайның чугаазы» — дээн-дир-ле — дээш, ыытыр үн-биле алгырып, көөргеди номчуп эгеледим. Дарга ыытла чок. Чоон-Кара, Тенек-Кара баштаан улус оон-моон чыылза-чыылаа, ег долгаш, даштын хайнып келген, дыка сонуургап дыңнап орлар. «База бир чаа бижээчилиг болган-дыр бис» — деп, баштактанып-даа турар кижилер бар.

Ынчангаш 1930 чылдан бөгүнге чедир «Шынны» үзүктел чок чагыдын, сонуургал-биле номчуп чоруур номчукчу мен.

А. БОРБАК-ООЛ,
партиянын хоочуну.

ШЫДЫРААЧЫНЫҢ УЗУН НАЗЫНЫ

Сало ФЛОР.

Улуг шулукчу А. С. Пушкиниң «ынакшылга назы турбас» деп одуругларын шыдыраа оюнунга база хамаарыштырып болур. Шыдыраа ойнаарынга кижи кашдаа харлыында хандыга берип болур. Чижээ, дыка үр уе иштинде тергиин шыдыраачы чораан Алёхин алды харлыындан шыдыраадап эгелээн. А өске бир кайгамчык куба шыдыраачы Капабланка оон-даа эрте чажында — дерт харлыында эгелээн.

Шыдыраа оюнунуң төөгүзүнде кончуг ховар кайгамчык таварылгалар бар. С. Решевский деп бичии шыдыраачы оолдуң ады-сураа үүүп келген. Чаасказан хөй кижиге удур хары угда ойнап, сес-тос харлыында ол Берлин, Вена, Париж, Лондон болгаш өске-даа хоорайларны эргипкезин чоруп чораан. Чолдак чүвүрлүг бичии оол барык ойнаан санында кайгамчык түннелдерни чедип ап турган. Бир кезекте каш чыл дургузунда Решевский ойнаваан. Школа болгаш университет дооскан соонда, ол катап ойнап эгелээн. Оон бээр Американың чемпиону деп атты каш удаа Решевский чаалап ап келген. Делегей чемпиону деп атты безин алыр чыгыы турган.

1936 чылда Ноттингэмке болган турнирни сактып ор мен. Югослав гроссмейстер М. Видмар бичии оолду мынчаар баштактанган: «Сес харлыында амгызындан эки ойнап турган болгай силер». Видмарныи ол баштактаныы оон бодунга согуглуг болган. Решевский ону үр-даа болбайн арыг уткан.

Спортчунуң узун назылаарынга чүү дузалаарыл? Спортчу чурумну сагыыры тергиин чугула. Спортчу чурумну хажытпайн, шыгыы сагып чораанларның бирээзинге делегейиниң экс-чемпиону, профессор, техниктиг эртемнерниң доктору Михаил Ботвинникти хамаарыштырып болур. Ол спорттуң янзы-бүрү хевирлеринге киржип чораан, кажан-даа таакпы тыртып көрбээн, арага көңгүс амзавайн чораан. Ооң ачызында ол делегей чемпиону атты беш удаа чаалап алган. Бежен харлыында ол кайгамчык тиилелгени чедип алган. Уттурган гроссмейстер Таль оон чэрби беш хар биче турган. М. Ботвинниктиң кадыы-даа тергиин эки турган.

Шыдыраачы кижиге таакпылаары эң хоралыг дээзинге шуут бүзүрээр мен. Боттарының үе-шаанда делегей чемпиону атты чаалап ап чораан он ийи гроссмейстерлерден таакпыны В. Стейниц, Э. Ласкер, А. Алёхин, М. Таль, Б. Спасский олар тыртар, а чедизи— Х. Капабланка, М. Эйве, М. Ботвинник, В. Смыслов, Т. Петросян, Р. Фишер, А. Карпов олар таакпылавас. Көрүнер даан: 7:5 —таакпы тыртпастарның саны хөй.

Ынчангаш шыырак шыдыраачы болур дизинерее, бирле дугаарында, таакпы тыртпаңар, чурумну шыгыы сагып, спортка хандыкшылар. Мээң сүмем ол.

БО-ЛА КЕЛИР

Чоннуң солун, сеткүүл чагыдын алыры доктаамал апарган. Харылзаа черинин хөй чүүл ачы-дузазын чурттакчылыг черлер бүрүү-биле ажыглаар болу берген. Харылзаа белдирлериниң, салбырларының ажылдакчылары чонга төлептиг үлүүн киирер дээш чамдык ажылдарны кылып чорудуп турар. Амгы үеде почта салбырлары чагыдыга кампаниязын организастыг эрттирери-биле кол кичээнгейни олче углаан.

Кызыл районнуң Черби почта салбырында бо ажыл кидин түлүк. Салбырның почтачызы Эмма Григорьевна Берилова үр чылдарда чонунга төлептиин көргүзүп келген. Ол чурттакчыларның чагыдылгазын чедирбишаан, чогум чүү чагыдын алырын, амгы үеде бижидилгеде кандыг немелделер, чаартылгалар болганын сүмелеп турар. Ооң харыылап турар участогунда янзы-бүрү мергежилдин кижилери бар. Оларда солун, сеткүүл чагытпайн баар улус барык чок. Эмма Григорьевна пенсионерлерге пенсия акшазын чогуур үеинде чедирбишаан, чурт иштинде болгаш даштыкыда болуушкуннарнын байдалын тайылбырлап чоруур. Почтачының мындыг кызымак ажылын коллективи үнелеп, мактап келген.

Р. ОЧУР-ООЛ.

КИЧЭЭНГЕЙГЕ АЛЗА

Суг оруунга бодааргa, агаар-биле Тожуга чедери үр эвес. Ынчалзажок суг оруу Тываның бойдузунуң кайгамчык чаражын чонга бараалгадыр-дыр. Республикада кара чаңгыс «Азас» турбааазынче чедер орук үүден-даа нарын. 30 километр орук озал-ондакка (ханы онгулчиңгилдиг, чода ажып турар тулаалыг, малгаштыг) чедирип болур байдалда. Турбааазының ГАЗ-66 автомашинязы ол орук-биле арай боорда маднаар.

Турбааза. Ында улуг инспектор Н. Савицкая, ук черниң директору Э. Чистяков келген дыштаныкчыларын күзелдин-биле уткуп алыр болдулар.

85-ки сезон баазага эки болбаан. Планын үгле 96 хуу күүсеткен. Туристер биеэги хевээр хөй хомудалдарны киирбишаан. Баазада амыдырал хандырылга (электри чок) четпес. Эрткен сезоннарын түннелин чугаалаан бээрин директордан дилээн бис:

— «Азаска» 1968 чылдан ажылдап эгеледим. Бо чылын директорунга ажылдадып каан. Чогум сезоннар үеинде онзагай корум-чурум хажыдыышкыны болбаан, ынчалзажок четпестер хөй. Дыштаныкчылар орук багайын доктаамал хомудап келди. Баада девискээри болгаш бажыннар чырык чок. Бо чылын Кедээ ажыл-агый министерствозу чай эгезинден-не кандыг-даа сагындырыг чокка аян-чорук кылыр девискээрни хаттаан. Ооң уламыдан дерилге-даа чок, бадыаттынмаан маршрутка чоруур ужурга таварыштывыс. Камгалалдыг черниң кызыгаарын катап эде көөрүн сүмелекседим. Бо девискээрни дыка билир мен.

Шынап-ла, турбааза директору эш Чистяковтуң сөзүн хынаары чөптүг хире. Ооң күзелин кичээнгейге ап, харыылап турар черлер сайгарып көөр болза эки. Орук болгаш транспорт айтырыгларын шинтиирлээри негеттинип келген. Тываның туризм чөвүлелинде ооң кандыг-даа дүвүрээзинни болдурбааны элдептиг. Келир чылдың сезоннарында бо четпестер турбас болзун дээш бижидивис.

О. ЗАПОЛЬСКАЯ,
Д. ЗАПОЛЬСКИЙ.
Ленинград хоорай.

ЧАҢГЫС ЧЕРГЕ

Бистин коллективке — Крупская аттыг хөй профильдиг уруглар эмнелгезинге өөрүнчүг болуушкун болган. Ынчан бистер Валентина Васильевна Зориканың чаңгыс черге 50 чыл ажылдаанын демдегледивис. Ооң алдарлыг, уттунмас күш-ажылчы оруу маңаа эрткен. Ол баштай санитаркалап киргеш, оон клиниктиг лаборантыга болгаш бактериологтуг албан черинге ажылдап турган.

В. А. Зорина — коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы, «Ленинградтың камгалалы дээш», «1941—1945 чылдарда Ада-чурттуң Улуг дайынынга эрес-маадырлыг күш-ажылы дээш» деп медальдар-биле шаңнаткан. Күш-ажылдың хоочуну аныяктарга төлептиг үлегерин көргүзүп чоруур.

Г. УТЕВСКАЯ,
эмчи.
Ленинград.

АЖЫЛЧЕ ЧАЛАП ТУР

«Тувзобувьбыт» каттыжыышкынынга улуг экономист, идик цегинге кладовщик, төп склад эргелекчизи, хандырылга инженери дарый хереглеттиниң турар. Ажылдап турарларга чыл түннелдерин өзугаар акша шаңналып тыпсыр.

Каттыжыышкынның турар черн: **Дружба кудумчузунда № 59 бажын, кадрлар килдизи.**

ЧАГЫКЧЫЛАРГА

«Тувзобувьбыт» каттыжыышкыны идиктерни сентябрь 13-ке чедир хуусаалыг септээринге дужааган чагыкчыларны белен идиктерни 1985 чылдың сентябрь 30-ге чедир кээп дүрген алырынче чалап турар.

ТВ

СЕНТЯБРЬ 20-ДЕ БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». 8.40—Эртенги гимнастика. 8.55 — Шылыраа талазы-биле делегей чемпионады. Информастыг үндүрүлге 9.10 — Буратинонуң, делгелгези. 9.40 —«Дума о Ковпаке». Уран-чечен фильм. «Карпаты. Карпаты...» 1-ги серизы. 10.55 — Медээлер. 14.15 — Медээлер. 14.35 —«Надежный человек». Док. телефильм. 14.55 — Москва чоогунуң көдээ суурунуң бо болгаш даартагы хүнү. 15.30 —«Тоолдуң аалчылары». «Варвара-краса, длинная коса». 17.20—Орус чугаа. 17.50 —«Дем каттыштырылгазы». Тележурнал. 18.20 —«Чужие окна». Мультфильм. 18.30 — «Воздушные хлеборобы» Док. телефильм. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00—«Ye не теп турар». «Ол черинге шилтирлээр» деп бөлүктен. Новосибирск областын партия болгаш совет организацияларының ажылынын дуржулгазының дугайында. СЭКП ТК-ның нежигүнү. СЭКП-ниң Новосибирск обкомунуң бирги секретары А. П. Филатов киржир. 19.45—«Дума о Ковпаке». Уран-чечен телефильм. 3-ку фильм. «Карпаты. Карпаты...» 2-ги серизы. 21.00 — «Ye». 21.35 — «Анна Герман. Салым-чолу болгаш ырлары». 22.35 — Шыдыраа талазы-биле делегей чемпионады. Информастыг үндүрүлге. 22.50— РСФСР-ниң алдарлыг артизи А. Михайловтуң удуртулгазы-биле Төп телевиденнеңи болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң симфония болгаш эстрада музыказының оркестри ойнаар. 23.25—23.45 — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 —«Имайтас Калиниыш». Док. фильм. 8.35; 9.35—Төөгү. 4 класс. Дош кырынга тулчуушкун. 9.05; 12.10—Англия дыл. 10.05—ПТУ сургуулдарынга. Нинти биология. Эволюция өөредилгезинин эге төөгүзү. 10.35; 11.40 — Төөгү. 7 класс. Бистин Төрээн чуртувустуң девискээринде эң бурунгу күрүнелер. 11.05 — Поэзия. Г. Абашидзе. 12.40— Орус чугаа. Уран чүүлү. 7 класс. Ыяшка чонары болгаш чурууру. 13.10—13.40 — География. 5 класс. Тус черниң планы. 18.00—«Ye».

КЫЗЫЛДАН

18.15 — Тыва АССР-ниң телевидение болгаш радио дамчыдылга талазы-биле Күрүне комитединиң симфония оркестриниң концерти. 18.45 — Уругларга фильм. 19.05 — «Азия төвү». Программада: «СЭКП-ниң XXVII съездизинге — 27 шалынчы декада», «Чаагайжыдылгага — хүн бүрүнүң кичээнгейи». Медээлер. 19.35—Киножурнал. 19.45— Телемедээлер. 19.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 —«Тамчыктыг улунар, чаштар!» «Кто ты?» Мультфильм. 20.20—Ритмиг гимнастика. 20.50—«В городском саду». Док. телефильм. 21.00— «Ye». 21.35—«Я буду ждать». Уран-чечен телефильм. 23.30— 01.05—Хоккей талазы-биле ССРЭ-ниң чемпионады. ЦСКА —«Торпедо».

Редактор В. С. ШАРАВИН.

АГААР

Бөгүн республикага шокар булуттаар, хат кошкак. Дүне агаарның температуразы 2—7 градус соок, чамдык черлерге 0—5 градус чылыг болур. Хүндүс 12—17 градус чылыыр.

Кызылга чагбас, хат кошкак. Дүне 1—3 градус, хүндүс 15—17 градус изиир.

Кино

СЕНТЯБРЬ 20-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Киносборник» 9.30, «Опасно для жизни» 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Тайна третьей планеты» 9.30, 13.20, «Сыщик» 10.40, «Даки» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Лесси» 11.00, «Вариант «Зомби» 14.00, 15.40, 17.20, 19.00, 20.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Материнская любовь» 14.30, 17.30, 20.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ» к/б: «Чёрная стрела» 18.00, 20.00 шактарда.

ЧАРЛАЛДАР

Хүндүлүг кызылчылар болгаш бистиң хоорайывыстың аалчылары!

1985 чылдың сентябрь 21-де, субботада, Октябрьская кудумчузунга Кызылдың үлетпүр-баран садыы күскү ярмарканы чорудар.

Ярмаркага моорлап келиңер!

«Жигули» марканың автомашиналарын садып алырының оочурунда турар хамаатыларының кичээнгейинге

1985 чылдың сентябрь 25-ке чедир үлетпүр садыының садыг килдизинге келгеш «Жигули» марканың автомашинязын дараазында адрестен садып алырын дилеп тур бис: Кызыл хоорай, Октябрьская кудумчузу, 20, № 15 кабинет.

1985 чылдың сентябрь 26-дан эгелеп «Жигули» марканың автомашиналарын хостуг садып эгелээр.

ШЫН Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3, Телефонвары: редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54 харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш үлетпүр килдистериниң 2-31-75, пропаганда болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, культура килдизиниң 2-23-54; келээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянын 2-12-45 солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Чагыг № 3125.

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садының херектериниң талазы-биле күрүне комитединиң типографиязы. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1.

ТС—01089.